

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 4, 1875.

214—5. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

(Folytatás.)

Az alapító beiktatási rendeletének a beiktatókhoz intézett eme szavaiban: „introducatis Collegium Albense in dominium, statuatisque eundem et eosdem eidem ipsiusque successoribus et alumniis simul cum praeallegatis cunctis suis utilitatibus. perpetuo possidendis“ világosan azt rendeli, hogy az alapítvány vagyona maradjon örök időkre a tanoda birtokában s annak haszonélvezői legyenek a tanárok és alumnusok.*) Az anyaszentegyház főtulajdonosi joga ennél fogva a Bethlen-tanodával szemben nem terjed ki annyira, hogy azt a tanoda birtokából valamely más célra elvonja s a tanárokat s alumnusokat annak haszonélvezetétől megfoszssa. Az anyaszentegyház az alapító ez akaratát respektálta eddig s kétségen kívül respektálni fogja ezután is. A multa nézve szolgálhatunk néhány adattal. P. o. midőn a theol. szeminárium Kolozsvártt volt, akkor sem tekintette az anyaszentegyház azt a kolozsvári főtanoda theol. szemináriumának, dacára annak, hogy a kolozsvári főtanoda — mint föntebb láttuk — jelentékeny anyagi és szellemi erővel járult annak fönntartásához, hanem olybá tekintette, mint a Bethlen-tanodához tartozót s annak kiegészítő részét. A Kolozsvártt lakó és a Bethlen-főtanoda által fizetett tanárok és javadalmozott alumnusok a Bethlen-főtanoda tanárai és alumnusai voltak, a kikre nézve sem az alapító, sem az országos, sem az egyházi törvények soha se mondták ki, hogy azoknak szükségképen Enyeden kell lakniok. Épen

*) Nem tudjuk, hogy az idézett szöveg hű-e, minthogy sem a végrendelet, sem a beiktatási parancs, tudunk szerint, nyilvánosságra hozva nincs.

igy, a forradalom után néhány évig néhai id. Szász Károly, néhai Bodola Sámuel és később néhai Szabó György is, ámbár kettő közülök Vásárhelyt s egy Szászvároson lakott és szolgálta a tanügyet, a Bethlen-főtanoda tanárai voltak, mint a Bethlen-alapítvány élvezői. Ha ez intézkedések s illetőleg dislokációk ellenkezésben állottak az alapító végrendeletével, akkor azzal szemben épen oly sérelmet követett el Apafi Mihály fejedelem is, midőn a tanárokat Fehérvárról Kolozsvárra s illetőleg Nagy-Enyedre dislokálta. De, nézetünk szerint, nem sértette meg a nagy alapító intencióját sem egyik, sem másik; mert a cél, mely előtte lebegett s intézkedéseinek minden sorát átlengi, nem az volt, hogy az alapítvány okvetlen Fehérvártt értékesíttessék, hanem az, hogy hazájában a magyar protestáns nemzeti művelődés javára alapot teremtsen, melynek hasznát élvezzék nemzedékről-nemzedékre a tudományok hirdetői s azok a szegény sorsu ifjak, kiknek anyagi segély nélkül nem állana módjukban, a tanulói pályán előrehaladni. És az ő alapítványa oly nagyszerű volt, hogy ha annak nagy részét már a regibb időktől fogva szentségtelen kezek „in profanum usum“ nem dissipálták volna, ma nem egy, hanem az ország alkalmas helyein több főtanodát lehetne annak jövedelméből fönntartani, s az által tenni eleget azon fönnséges intenciónak, mely az alapító nagy szellemében élt. De viszont, állítjuk azt is, hogy ha az ő alapítványának jövedelméből bárhány tanodát is lehetne fönntartani s tán az egész ország tanügyi szükségeit is fedezni, még akkor se lehetne a nagy alapító végrendeletének s az azt megerősítő országos törvényeknek megsértése nélkül az alapítványból egyetlen egy fillért is — hogy az Approbata szavaival éljünk — a Bethlen-alapítvány keze és nevezeti alól elvonni, nem csak azért, mert az országos törvények ér-

tehnében, azon esetben az összes donációk fiskálisokká válnának és „perennali jure nem birathatnának,” hanem azért, mert az egész alapítványnak az idők végéig a nagy alapító nevét kell viselni és azt, mint ilyent, kell kezelni.

Hogy ily értelemben, azaz. a nagy alapító nevének, célzatainak s az országos törvényeknek szem előtt tartásával, az anyaszentegyház egyeteme a Bethlen-alapítvány főtulajdonosa s abból folyólag — jelzett korlátok határain belül — rendelkezési joggal bír: azt a fentebbi fölfejtésekre alapított meggyőződésünk egész erejével állítjuk: sőt, ki merjük mondani azt is, hogy az, a ki anyaszentegyházunk ily értelmű főtulajdonosi s rendelkezési jogát tagadja s azt vitatja, hogy a Bethlen-alapítvány kizárólagos tulajdonosa a n.-enyedi főtanoda s ennél fogva az anyaszentegyház egyetemének nem áll jogában, rendelkezni felette az büns merényletet követ el az anyaszentegyház teste ellen, midőn annak egyik ledrágább tagját akarja attól elszakítani.

Ily dissidens irányzat jellegével bír az az állítás, mely szerint Mária Theresia kormánya alatt a n.-enyedi Bethlen-főtanoda némely javai a fiskus jogán követeltettek s azon tanoda előjárósága volt felszólítva, hogy produkálja az alapítványi leveleket s miután ez megtörtént, a fiskus követeléséről a nagy-enyedi Bethlen-főtanoda javára mondott le tehát a lemondás folytán az egész alapítvány a tanoda kizárólagos tulajdona lett s így az anyaszentegyház rendelkezési joga megszűnt.

Erdélyi magyar protestáns embereknek, bármely egyház-jogi kérdésben, érvet meríteni a Mária Theresia kormányának viselt dolgaiból bizonyítékul felhozni azt az időkort, midőn erdélyi prot. egyházunkat a bécsi kath. kormány minden törvényt és jogot lábbal tipró eljárásai csaknem a végpusztulás örvényébe sodorták midőn templomaink, iskoláink rövid úton elfoglaltattak; midőn ifjaink a külföldi egyetemek látogatásától eltiltattak midőn legkitűnőbb embereink minden állami szolgálatokból — hifőkért — kizárattak midőn a vegyes-házasságban élő anyáktól leánygyermekük vad erőszakkal elraboltattak, hogy a katolika hitben neveltessenek egy szóval, midőn a vallásos szabadság és türelem eme klasz-

szikus földje a vakbuzgóság igazságtalanságai által volt megszejtetve ily időkorra hivatkozni magyar protestáns embernek: több, mint önmegfeledezés. Tartózkodunk, ez eljárást igaz nevével nevezni. Csak annyit jegyzünk meg, hogy ha a bécsi kormány felhozott intézkedése valósággal megtörtént volna is, a már az előtt alkotmányos úton létrejött országos törvényeknek s ezek után főként az 1791-iki 53-ik törvényeiknek szempontjából, semmisnek tekintendő miután ez utóbbi minden egyoldalú kormány-rendeleteket — patenseket — hatályon kívül helyezett.

De tudomásunk szerint a történeti tényállás e kérdésben egészen más, a miről bárki is meggyőződhetik, ha az erre vonatkozó eredeti okmányokat anyaszentegyházunk levéltárában megtekinti. A támadás melynek kezdeményezője s főintézője Bajtai Antal római kath. püspök volt, 1762-ben kezdődött meg b. Bruckenthal Sámuel gubernátorsága idejében nem csupán a Bethlen-főtanoda hanem összes kollegiumaink és skholáink vagyona ellen volt intézve. Mária Theresiának első leirata 1762 jul. 3-án kelt, melyben előrebocsátva hogy a nevelés szent ügyét az ő kormánya menyinyire szívére hordozza, útasította a guberniumot, hogy az erdélyi prot. vallás-felekezeteket szólítsa föl kimutatására annak hogy kollegiumaikban és skholáikban kik, mit tanítanak, mennyi ingó és ingatlan vagyonnak, miféle alapítványoknak vannak azok birtokában, s mikre volna még szükségük. A leirat egyszersmind föl hívandóknak rendelte a vallás-felekezeteket vélemény-adásra az iránt ha nem volnának-e hajlandók, összes alapítványi pénzeiket a cs. kir. kincstárba kezelni s gyümölcsöztető, végott beszolgáltatni? A gubernium ennek folytán e kegyelmes leiratot másolatilag azonnal közölte egyházi-főtanácsunkkal s maga részéről is hangsúlyozván a felség nemes intencióit melegen ajánlotta ez ügyet annak figyelmébe. A felszólítás tehát nem közvetlenül egyik, vagy másik tanodánkhoz, hanem egyházi-főhatóságunkhoz volt intézve. Az egyházi-főtanács, mely azon időben Nagy-Szebenben a későbbben katholizált gróf Lázár János elnöklete alatt tartotta üléseit, kénytelen volt e leiratnak, melyben a felség főfelügyeleti jogára történt hivatkozás, engedelmessé válni s tanodáinknak megrendelte, hogy a fölfejtett kérdésekre fölterjesztéseiket

küldjék be. Egyházi-főtanácsunkhoz a nagy-enyedi, kolozsvári, maros-vásárhelyi, udvarhelyi, szászvárosi, zilahi, fogarasi, dézsi és kézdi-vásárhelyi kollegiumainktól és skholáinktól a részletes kimutatások, melyek tanodáink akkori anyagi és szellemi állapotára felette érdekes világot vetnek, végre beérkeztek *). Mig ez adatok összegyűjtése folyt, Mária Theréziától 1763 ápr. 28-ról keletve, a gubernium útján, egy második, szigorú hangon tartott leirat érkezett, mely határozottan megrendelte, hogy anyaszentegyházunk összes kollegiumai és skholái alapítványait szolgáltatassa be a kincstárba. Egyidejűleg a gubernium is a legfelsőbb rendelet iránti engedelmességre hívta föl egyházi-főtanácsunkat. A folyton tartott zaklatásnak s még a legfelsőbb rendeletnek sem lett azonban a bécsi kormány által ohajtott eredménye, mert e törekvés, mely a kegyes intenciók leple alatt prot. statusunknak anyagi s annak alapján szellemi megsemmisítését célozta egyházi-főtanácsunk ellentállása miatt meghiusult. Egyházi-főtanácsunk ugyanis 1763—52 sz. a. a bejött jelentések másolatát fölküldötte s ezt kísérő föliratában kijelentette, hogy az alapítványokat beszolgáltatom, nem hajlandó s a felség intencióit nem is érti, de nincs is mit beszolgáltasson, mert a fejedelmi alapítványok fekvőségekből állanak, az egyesek által tett alapítványok előkálva vannak készpénz pedig épen semmi sincs. Így ért véget ez ügy.

Ime, a támadás történetének rövid vázlata, melynek mellesleg érintését szükségesnek tartottuk: mert jellemző világot vet azon érvelésekre, melyekkel anyaszentegyházunknak a] föntebbiekben fölfejtett értelmű fötulajdonosi s abból [folyó rendelkezési joga kétségbe vonatott.

További kérdés most már az: „ha vajjon, forog-e fön jelenleg theol. szemináriumunk jobb karba helyezésének érdekében annak szüksége, hogy anyaszentegyházunk rendelkezési jogát érvényesítse s ha igen, minő módon volna legcélszerűbb intézkedni?”

Mostani theol. tanáraink szak-képzettségét kétségbe nem vonjuk, sőt — működésüket ismerve —

*) L. egyházkerületünk levéltárában 1763—42. sz. a. az eredeti fölterjesztéseket.

hajlandók vagyunk, azt teljes készséggel elismerni. Dacára ennek, állítani merjük, hogy sem külföldön, sem hazánkban nem létezik protestáns theol. szeminárium, melynek szervezete hiányosabb és gyarlóbb volna, mint jelenleg a nagy-enyedié.

Ez állításunk igazolására, lássuk legelőbb is: „miben áll egy papi szeminárium feladata?”

A katolikus egyház szerint a szeminárium a leendő papok képzésére szolgáló oly tan- és nevelő-intézet, melyben azoknak nem csupán tudományos, de azon kívül és főként klerikális szellemű nevelést kell adni ennél fogva, azokban nem csupán a papi hivatal gyakorlati követelményeire kell az illetőket kiképezni, hanem főleg hozzá szoktatni őket oly életmódhoz, mely papokhoz illő. E meghatározás azon meggyőződésen nyugszik, mely szerint azon tudományos előképzés, melyet a leendő papok számára az u. n. világi közintézetek, gymnáziumok, akadémiák, universitások nyújtanak, a theológusok számára nem elegendő, még pedig azon oknál fogva, mivel a theológus nem annyira tudományos képzettsége, mint inkább erzülete és élete által képesítettik hivatala betöltésére; tehát neki oly sajátzerű nevelésre van szüksége, minőt a világi közintézetekben nem nyerhet. Azaz miután a pap nem világi ember, ennél fogva nevelése — sem anyagára, sem tartalmára nézve — ne legyen világias s abból eredő külfolyásoknak kitéve. Ime, a katolikus egyház felfogása a szemináriumok föladatáról, melyet az papjai képzésében tényleg is érvényesít.

A protestáns egyház máskint fogja föl e kérdést. Jellemző, hogy a XVI-ik században sem Luther és Melancton Wittembergben, sem Fridrik választó fejedelem Heidelbergben, nem érezték magukat indíttatva arra, hogy az universitások mellett, melyeken a theológiai tudományok előadattak, külön papi szemináriumokat is szervezzenek. Oka ennek az volt, hogy a protestantizmus a szorosabb értelemben vett klerikális nevelést kizárja. Szerintünk az egyház és világ közötti ellentét nem a klerikusok és laikusok közötti megkülönböztetésben áll mi egy paptól — eltekintve annak tudományos képzettségétől — nem követelünk többet, mint a menyinyit Pál apostól I. Tim. 3. 2. fölemlít s hogy a papok ama kö-

veteléseknek megfelelhessenek, nincs szükség klerikális, csupán keresztyéni nevelésre, mely lényegében a keresztyén családi neveléstől semmiben sem különbözik. De épen e szempontból tekintve a dolgot, idők múltán érezhető lett annak szükségessége, hogy a protestáns egyház is állítson ily szellemű szemináriumokat. Rothe Rikárd, a valódi protestántizmus hallhatatlan érdemű bajnoka, 1838-ban a heidelbergi szeminárium megnyitása alkalmával mondott klasszikus beszédében azon nézetét fejté föl, hogy a szemináriumok „az életteljes vallásosságnak, az alapos theologiai meggyőződésnek s egyházas szellemnek iskolái, ennél fogva a jelenkornak azokra nagy szüksége van, mert a vallásosság, főként a sajátlagos keresztyén szellemű, többé nem általános és közvetlenül uralkodó hatalom, sőt háttérbe van szorítva s legfőlebb eltűrve. A családi életben és a közintézetekben nem lévén a keresztyén vallásos nevelésre kellő súly fektetve, e hiányt a jelenkorban a szemináriumoknak kell pótolni, hogy azok útján a társadalmi vallásos megújulásának nemes munkája előkészíttessék.” Rothe szerint, a leendő papoknak akkor kell belépni a szemináriumba, midőn egyetemi tanulmányaikat bevégezték, tehát az elméleti tudományos képzést már elsajátították.

(Folyt. következik.)

A karácsonfa, mint nevelési eszköz.

(Folytatása és vége.)

Először is az örömben magában. A sors, vagy gondviselés kezében, a felnőtt emberek nevelésére (mert mind végig nevelés alatt álló gyermekek maradunk) leghatásosabb eszköz az öröm és fájdalom váltakozása. A gyermek irányában is jó nevelési eszköz ez a szülői kézben.

Ismertem egy nagy eszű s ép oly nagy hírnevű embert, a kinek elve volt: gyermekeit minden keserüségtől megóvni, úgy is lesz elég módjuk benne életökben. Igaz; de ha gyermek korukban nem szoknak meg tűrni is egy keveset, hogy fog esni az életben, mely bizony senkit sem kényeztet.

Épen az ellenkező elv, s ezt is sokan tartják, hogy a gyermekeknek semmi örömet nem kell szerezni, az csak rontja, elkényezteti őket; szokjanak a nélkülözéshez, ha később az életben jó módjuk lesz, annál jobban fog esni nekik. Igaz; de az örömben soha nem részesülő gyermek szive egészen elridegül s később, ha az élet nyújt valamit, azt vagy élvezni nem tudja, vagy mértékkel élvezni — nem. S aztán, virág nélkül nincs gyümölcs.

Öröm és bú váltakozása: ez a sors böles bánás-módja a felnőtt gyermekekkel; ennél bölcsőbbet növekedő gyermekeink irányában sem követhetünk. S csak mértékletesen és módjával, kellő időben s erkölcsi irányban nyujtsuk gyermekeinknek az örömet: nem csak meg nem árt az, de táplálja szívökben a legnemesebb érzelmeket, a szeretetet, a hálát, a megelégedést, a lelki vidámságot.

Ez általában áll mind azon apró örömekre nézve, melyekben gyermekeinket időről-időre részesíthetjük. A karácsonyi öröm is ezek közé tartozik s a legjelentékenyebbek egyike. Nem csak az ajándékokban való örvendezés alkotja azt, hanem — s még inkább — a várakozás, a képzelődés, a kétely és remény eséréje, s végre a teljesüléskor a meglepetés, a bámulás, a megelégedés, a megnyugvás egymást követő érzelmei. Megannyi szellemi működés, megannyi erkölcsi mozzanat, melyeket eszélyesen felköltöni, helyesen irányozni s bölcösen vezetve, mérsékelni, tagadhatatlanul nevelési eljárás.

A gyermek nagyon hajlandó a költészetre. A mese világban él, könnyen elhiszen mindent, könnyen képzelődik. S a mily veszélyes a gyermek képzelő-tehetségét túlfeszíteni, vagy éppen csigázni — pl. róm-történetek által — ép oly helyén van, annak megfelelő s mérsékelt tápot nyújtani. Azért a meséknek, a képes könyveknek s a játszószereteknek soha sem voltam kicsinylője, annál kevésbé élensége. A gyermek egy képzel világban él általok, melyet maga színez ki magának. S képzelete mérsékelt táplálásával kedélye és eszme-világa is gazdagodik. A karácsonfa hatása a gyermek képzelődésére, ki naiv hitében angyalokkal álmodik s a kis Krisztus-gyermekekre gondol: azt hiszem, csak jótékony lehet. Csak szelid s nemes képkekkel népesíti meg képzeletét és álmait.

Valóban, a karácsonfa s ajándékai legfőbbként arra valók, hogy a gyermeki szellem különböző oldalaira üdvösen hassanak. Azért, ha módomban van, gyermekeim számára többféle ajándékban is válogatni, arra törekszem, hogy általok szellemét, kedélyét, képzelődését, sőt kezeit is foglalkoztassam.

Nem tartom feleslegesnek, annál kevésbé károsnak a játék-szereket. A fiu kis fa-lova, a leányka bábuja, képzeletök által igazi paripává s igazi gyermekké varázsolva, vagy a nagyobbaknak a kirakó-játék, mely az eszet s ügyességet is igénybe veszi, az épület-fák, melyekből többféle épületet lehet összerakni; a kis edények, asztali készlet, takaréktűzhely, melyek a leánykákka egész kis gazdaszonyoknak képzeltetik magukat; a fiuknak a cél-lövő, teke-játék, kis bolt, melyek a kézi ügyességet, szem-mértéket, sőt a számítás is igénybe veszik: mind oly játékok, a melyeket haszontalanoknak nem mondhat egy gondolkozó ember sem.

De a valódi foglalkozás és munka eszközei se maradjanak el a karácsonfától. Természetesen, a gyermek korához mért munkáról és foglalkozásról van szó. A kisebbeknek a Frébel-játék munka-eszközei, a kis szalma, vagy fapálcikák, kis karikák és félkarikák, vessző-fonatok, szí-

nes papir-szalagok s több eff. valók. A nagyobbaknak író-és rajz-eszközök s minták, leányoknak himzéshez s egyéb női munkához valók, mind kettőnek könyvek. A könyveket az állandó karácsoni ajándékok közé szeretném sorozni, melyeknek a legkisebb gyermektől a felnőttek, sőt az apa s anya karácsoni ajándékai közül sem kellene hiányzani. A könyvek a léleknek s öszses tehetségeinek, a képzeletnek, érzésnek, értelemnek, akaratnak örök tápszerei. A csupa képes könyvtől kezdve, melyben még A, B, C, sincesen, mely azonban már a beszélni kezdő kisdednek oly jó szemléltető eszközüül szolgált, a nagyobbak mese-könyvéig, Robinsonáig, sőt a hajadon-leány diszkötésü költőjeig, vagy a nagy fiu Homér s Shakspearejéig: a könyv mindig s mindenkinek megfelelő s szivesen fogadott ajándék. A könyvnek mindenki örvend, még a kienek az olvasás nem épen mindennapi élet-szükség is. A betűben varázslat van; huszonöt szolgáló szellem, melyeket egy varázsló, a gondolat, százezer s millió csoportozatokban irget-forgat; tűnj el, jőjj vissza; ide fuss, oda fuss: most kiálts, most süsögi, most ne vess, most zokogj, most rémits, most tanits; de soha se pihenj, egy percig se maradj tétlenül! A könyv a gyermekekre is rendkívüli bájjal s erővel hat. S e hatást ébren tartani, erősíteni — természetesen jól is ír-

nyozni — kötelessége mind annak, a ki gyermekeinek szellemi fejlődése iránt nem közönyös.

A karácsonfa könyvei, ugy tapasztaltam, a legalkalmasabbak arra, hogy az olvasni nem szerető gyermekkel is megkedveltessék az olvasást. Más könyvtől ha idegen is, az iránt, a mit az angyal hozott, előszeretettel viseltetik, azt elolvassa, abban föltalálja azt a rejtett s előtte még ismeretlen kincset, mely a mesebeli apának a szőlőbe elrejtett kincsével: a munkássággal, egyenlő értékű, t. i. „az olvasás szeretetét.”

Igy válik a karácsonfa, a jól megválasztott ajándékok által, a nevelés hatalmas eszközévé; a gyermek testi ügyességének s szellemi képességeinek fejlesztőjévé, tevékenységre szoktatójává. Azon kívül, a gyermeket szerény örömeikkel megelégedésre, boldogságát csekélységekben is föltalálni tudásra szoktatja; ragaszkodóbbá teszi szülőihez, otthonához, mert hiszen, máshol nem várja az embert karácsonfa, csak otthon; s ez oly varázs, mely még a házat kerülők (gyermeket, vagy felett embert) is haza varázsolja.

Ne nevéssétek a karácsonfát, ne is kicsmyeljétek. Inkább bánjatok bölcsen vele s tegyétek gyermekeitöknek a nevelés hathatós eszközévé.

Szász Károly.

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

Jóllehet még csak april első napjaiban voltunk, az idő igen meleg volt és társam, ki lihegve hatolt keresztül sz. Péter nagy terén, homlokát törölve ezt mondá: Minő forróság künn és minő hűvösség a főtemplomban! Heinek igaza van: midőn az ember ily napon, minő a mai, lép egy templomba, nem állhatja meg, hogy föl ne kiáltson: „Minő nyári verőfénytől ragyogó vallás a katholicizmus!” Ide jövet egy parasztot találtam, ki szerfelett ütlegelt egy bibliai számarat, s én Heineval így szólék a szegény állathoz: „Bűnhődj, bűnhődj, a miért hogy tiltott zabot ettek őseid a paradicsomban.” Megjegyzendő, hogy Rómát nem lehet összehasonlítani a nagy költő által leirt paradicsommal, hol a napraforgók lepényeket forgatnak s a madarak azokat késszen, sütvé keresik csőreikkel a tányéron.

Ily fecsegés hallatára, melyet csak a nő feszélyezett, ki többször intett fejével az istentelennek, a társalgást más tárgyra igyekeztem átvinni s azt kértem tőle: hogy ismerie személyesen Antonelli bibornokot?

— Személyesen nem ismerem, de kitalálom, hogy melyik. Szellemileg nagyon jól ismerem őt, mivel olvastam *Livéranit*.

— Ez író ismeretlen előttem.

— Ő egy kanonok, egy valódi pap. Lelkiismeretére ámbőr ember; életére szigorú anakhóréta; származására nézve pedig földész. A földmivelés nagyon kedvező az egyház

főpapjaira és méltóságaira nézve. V. Sixtus nem csak pásztor, de kertész-fiu is volt. És a katholicus iskola oly gyermekes lett, hogy első rangú kérdéssé tette azt, ha vajjon kecskét, vagy disznót őrzött-e ő, s hogy ez állatok atyjái voltak-e, vagy másé?

— Minő hévvel igyekszel te elhomályosítani a katholicizmust, Henri, — mondá a nő — saját fővárosában és székes egyházában!

Én pedig, hogy támogassam a nő észrevételeit, megjegyzém:

— Látni kell a nagy emlék-épületeket s az eszmékkel telt szellemet, melyek e kövek mindegyikének lerakását vezették. Hogy megítélhessük a kordovai mecsetet, a szemita — s hogy megítélhessük az athéni parthenont, a pogány szellemből kell ihletet merítenünk.

A francia átértette megjegyzésem egész célzatosságát és kissé megnehezelt.

— Ha mutatja valami tagadhatlanul a katholicizmus hanyatlását, az bizonyára nem más, mint azon buzgalom, melylyel rögtön anti-katholicusnak bélyegeznek minden többékevésbé álapos megjegyzést a pápaságról és udvaráról. Mi köze van a dogmának a barmokkal, melyeket V. Sixtus őrzött? Vagy tán a gyapjas állat orthodoxabb a sortésnél?

E választ egészen helyesnek és mulatságosnak találván, *Livriani* könyvére vittem át ismét a beszédet.

— A könyv *Montalembert* grófnak van ajánlva, ki a restaurációt, vagyis azt akarja, hogy Milano és Velence a horvátok sarkantyuja alá kerüljön, hogy a négyszög, mint

egy lópatkó helyeztessék Olaszország cimereére, hazafiak szétszórassanak és bebujdossák a világot.

— Mi nem sokáig maradhatunk Rómában, mondá a nő; a te oktalanságaid csakhamar ki fognak üzni innen.

Ne félj semmit. Franciául beszélünk s így nem értenek meg. Egy barátom, ki beszélt Antonelli bibornokkal, mondja, hogy borzasztó rosszul beszél e nyelvet. És ha már vele is így vagyunk, képzelheted, mennyire ért és beszélhet franciául az alsó nép.

— Beszéljen, beszéljen — biztatám én.

— Nincs semmi csodálni való azon, hogy a bibornok ennyire tőri a forradalom e nyelvét, mert bizony a theologiai nyelvet sem érti jobban. Liverani atya beszéli, hogy 1859-ben, Noel napján, így hallotta őt kiejteni e szavakat: „erutus de potestate tenebrarum,” holott az első szótagot kellett volna hangsúlyoznia, így: „erutus de potestate tenebrarum.”

A franciásan kiejtett latin csaknem érthetlen nyelv levén a mi füleinkben, nem tartóztathatám vissza magamat a nevetéstől, midőn egy nyelvtani hibát oly gyarló kiejtéssel hallék bírálgatni.

— Antonelli csak a házigazdaságot ismeri alaposan. Sonnino, az ő szülő városa, a pápai államok bürokratikus fővárosává lett. A hivatalnokok fészke, szülő-helye ez; Giacomo Antonelli állam-titkár és az apostoli paloták prefektje Sonninóban született; Philippo Antonelli gróf, pénzügyi tanácsos, Sonninóban született. Valósággal Antonelli litániát lehetne írni. Valamint Diocletian Caesar, főpap, tribun és konsul volt, ugy Antonelli kormányzó, pénzügyér, diplomata, katona, bibornok és mi több: a modern polgárisultság ellensége, a szent lélek egyedárusa és a pápa papája.

Belátva, hogy a franciával való társalgás kezd kompromittálni, mintegy a tömeg által tova sodortatva, távoztam e helyről, mi közben egy tompa moraj a pápa megérkezését adta tudtomra. Antonelli bibornok pár percig előttem állt meg a bibornokok és püspökök menetével, kiknek egy része elől ment, másik része pedig a pápa hordszékét vette körül.

Antonelli erőteljes, magas növésű ember, havasi embernek néz ki inkább, mint bibornoknak, vagy udvaronoknak. Sötét szemei, melyek olyanok, mint az éjjeli ragadozó madarakéi, kiálló merész ora, vastag ajkai, citrom színű arca, durva vonásai, merész tekintete és mozdulatai oly embernek tüntették fel őt előttem, mint ki ahhoz van szokva, hogy parancsoljon s neki vakon engedelmeskedjenek, de hozzá kell tennem azt is, hogy igen közönséges embernek néztem.

Történelmi olvasmányaim egész sorát juttaták eszembe a híros bibornokoknak, kik a XVI. és XVII. század pápáinak miniszterei voltak s kiket oly szépen leirt Ranke történész. Gallio de Como, ki ügyesen vezette két egymásra következő pápa alatt a politikát; Rusticucci, ki épp oly szigorú volt lelkiismeretében, mint életében; Santorio, ki konokul ragaszkodott eszméihez, szokásaiban egyszerű, rokonsága iránt erőlyes, az idegenekkel szemben hajlíthatlan volt s magánosságában minden emberi szenvedélytől távol állt. Madrazzi, a szent kollegium Catoja; Sirlot, ki annyira elmé-

lyedt a nyelvészeti tudományba s a tudorok ismereteivel a gyermek egyszerűségét párosítá és ki a pásztoroknak azzal fizette ki a nyaláb fát, hogy őket a keresztyén tanokra oktatta; Borromeo Károly, a szent, kinek emlékezete eltörölhetlen a milanóiak között s a Lago di Magioreval szomszédos hegyi vidékeken; Torres, ki a lepantói győzelem által szerencsés eredményre vezette a törökök elleni szövetséget; Bellarmin, ki első helyet foglal el a hitvitatók s a nyelvészek között; Maffei, ki megírta a portugál Indiáknak a keresztyénség általi meghódítása történetét; Néri Fülöp, ki ama jeles szónokok sorát nyitja meg, kik arra látszottak hivatva lenni, hogy visszahelyezték a vallást a lelkiismeretbe, míg V. Sixtus, a nagy építő, a római halmokon virágzó kerteket és nagy emlék-épületeket létesített, míg Fontana szt. Péter temploma előtt obeliszket emelt s arra Krisztus keresztségét helyezé, míg Patrizi őszhangba hozta a katolikus teológiát a bölcsészeti hagyományokkal, Mózeset Hermessel, míg Torquató Tasso a kath. múzsa utolsó hangjait lehelé ki, míg Reni Guido a festészet utolsó fényét ragyogtatá s Palestrina zenéjének hangjaira az egyházi szellem föllendült, fölelevenedett, mint az elhaló mécs fényének utolsó fellobogása.

III.

Grün Antonellit Benevent bibornokkal hasonlítja össze, kit Montesquieu nagyon szigorúan bírál meg s ki az alatt, hogy XIII. Benedek szent Vince képe előtt imádkozott, rendre járta a kolostorokat, megcsókolta a barátok kezét, rajogó vezekléseket vitt végbe, megvetett minden földi gyönyört és pompát, lemondott a világ hiúságáról, zajáról és gyarlóságairól. A pápa jelleme merőben ellenkezik a sonniói bibornokéval, mint a hogy XIII. Benedek jelleme ellenkezett Benevent bibornokéval.

IX. Pius mintegy csoda által megválasztva, azt hitte, hogy isten őt rendkívüli, csodás dolgok véghez vitelére szemelte ki, s pápaságának első napjától kezdve ez volt ambíciója. Rendkívüli érzékeny lelkű, testileg nehézkörben szenved, bőséggel gyűlöletre képtelen, szenvedélyeiben, kedvteléseiben ártatlan, képzelő tehetsége élénk, nyelvezete folyékony, hangja tiszta és csengő, rögtönzése könnyű, sőt ékesszóló, mozdulatai tetszetősek, tekintete szelid és nyájas; elmékedéseiben és imáiban az elragadtatásig mysztikus, a trónon felség, az oltár zsámolyán művész, vallási szertartásokban kicsinyes, szereti az emberi fényelgést, ragaszkodik a történelem és hivatalának hagyományaihoz. Legnagyobb tévedései közepett is meg van győződve arról, hogy isten sugalmazza és vezeti őt s hogy ő tolmácsolja a földön az ég gondolatát és akarátát.

Ő nem gazdagítja rokonait, nem halmozza össze a pénzt, nem vonja meg az alamizsnát, nem tagad meg egy kihallgatást sem, ha még oly jelentéktelen is, mindig nyílt szívét soha sem zárja be, lelkiismeretének legmélyebb rétegeiben levő eszméit soha sem titkolja el. Inkább az emberek külszínét, mint természetét, inkább az eszmék alakját, mint tartalmát, hatalmának inkább tartozékát, mint hatását ismeri; hozzá van szokva, oly regiokban élni, hol istennek

fünik föl, kedveli a tömjén füstöt s nagyon szereti hallani, hogy minden áldott nap szent, szent, szentnek szólítsák.

De midőn a magaslatról hittételeket proklamál, midőn öszszehívja a közzsinatot, midőn mentnek állítja magát az emberi tévedésektől, midőn azt állítja, hogy gondolata ép oly isteni, mint az ige s hogy ajkai ép oly szentek, mint az orakulumok: akkor a szálló felhő, a légköri villanyosság, a legmérséklet gyors változásai, melyek oly gyakoriak Rómában, hatnak idegeire, idegei jellemére, lényére, lénye pedig kifakadásokra, ingerültségre bírják őt, melyek elfojtják jószágát s melyek azt bizonyítják, hogy e fél angyal, e természet fölötti lény is alá van vetve a tévedéseknek és gyengeségeknek, melyek természetünket jellemzik, a törvényeknek, melyek az egész mindenséget kormányozzák.

És e pápa uralma alatt, ki az evangelium szellemében akarta a világot átalakítani, a demokráciát keresztyénnyé tenni, a pápai hatalom oly abszolutizmussá változott, minő nem fejlődhetett ki még az abszolut uralkodók kormánya alatt sem. A közszellem megrémült annak gondolatára, hogy mint akarja a civilizációt felforgatni az egyház, azon intézmény, mely világosság, a lélek, nap és a test melege kellett volna, hogy legyen.

De hogy a lélok világossága, melege lehessen, ahhoz az kellett volna, hogy az ember homlokára a spiritualista, égi, valóban természet fölötti eszmény aetheri szárnyait terjeszse ki. Ily módon győzte meg a latin világot és igaztala le a barbárokat. Az eszmény felé való törekvései által hívta öszsze az oly zsinatokat, minő a jeruzsálemi volt, melyekben kibékültek a zsidók a pogányokkal, kiket egész történelmök elválasztott s melyben a keresztyénség meghódítá az emberiség lelkiismeretét. Ily módon emelte föl a rabszolgákat vallási lények méltóságára és juttatta a császárokat a nazarethiek szolgálatába. Főlemelni az embert, tiszta idealizmusra emelni föl, lelkiismeretét ostyává alakítani, mely szentté avatja a mindenség oltárait: ez volt hivatása annak a vallásnak, mely diadalra jutott az által, hogy radikális oppozíciót képezett a pogány sensualizmus és annak rákfenés rothadásával szemben. Az egyház a három első században demokratikus foederáció volt; Nagy Károly paktuma óta császárság, igen, a római császárság mintájára, mi alatt Európa a barbárok individualizmusára folytán foederációvá kezdett lenni. A római püspökök inkább császárok, mint pápák akartak lenni s a kereszt árnnyában a világ fölött uralkodni törekedtek.

Ugy az új, mint a régi oltárok számolyánál Róma nem gondolt egyébre, mint saját hatalmára és arra, hogy az új barbárokat templomaiba zárja, mint a hogy a régieket kapitolumába zárta. E célból oly katonákat tartott, kik fegyver helyett imával harcoltak, paizs helyett durva szőr ruhát viseltek: a szerzeteseket. A kanonisták lettek jogtudósai a hamis rendeletek pedig törvénykönyvét képezték. Rómának megvolt császára is: a pápa. De a pápa nem mindig birt

e jellemvonással, több századokon keresztül a demokráciát szolgálta.

(Folyt következik.)

Történeti apróságok.

Apácai Csere János levele Lorántfy Zsuzsánnához.

Ezen közelismerésben részesült nagy férfiak emlékezetére bocsátom közre a következő sorokat, azon férfi sorait, ki iránt mi, főleg Erdélyország lakosai, oly nagy érdekléssel viseltetünk. Nem célozom életrajzát leírni, mert azt eléggé kimerítően vázolák többen, (Budapesti szemle. 1858—59 foly. 4 és köt. lásd „Erdély irod. tört.“ Szilágyi Sándortól, és Bod Péter: Magyar Athenás) s különben is e téren gyöngeségem miatt nem vagyok képes, új adattal hozzá járulni Apácai életéhez. Csupán egy életrajzára vonatkozással levő levelét közlöm, melynek eredetije a kolozsvári ref. főtanoda könyvtárában van. Lorántfy Zsuzsánnához van címezve a levél, kihez valami segélyért folyamodik, hogy iskoláját segélye vele. Ő ugyanis, mint tudjuk, Kereszturi Pál ajánlatára hivatott meg a kolozsvári ref. kollégiumhoz tanárnak, 1697-ben, hol mindjárt is tanszékét elfoglalva, egy beszédet tartott az iskolák szükségéről. Innét tehát a levél, mely kisdob 8-ad rétnyi durva papirosra van írva, melynek benső oldalán a válasz olvasható.

Apácai Csere János alázatos supplicatioja Ngdhoz.
mint kegyelmes aszszonyához.

Kegyelmes aszszonyom, noha jól tudom mily sok ekleziások és skholák támaszkodnak a Ngd. fejedelmi kglissg mindaz által mivel Ngdban az isten dicsőségére való nagy indulatot mind azok is meg nem határozhatják, én is Ngdk. egygyik méltatlan cliense kényszerítettém skholám nevével nagy szükségében Ngd. előtt esedezni, hogy Ngd istenét és igaz vallásunknak enynyi derék adversariusok között való gyarapodását kgliss. megtekintvén méltóztassék fejedelmi kglissgéből szegény skholánk előmenetelére valami beneficiumot rendelni, had' lapasztalja meg skholám is, nem csak én magam, hogy az igaz reformáta religionak Daykájául az hazában ama nagy országló király ur Christus Ngdot rendelte s ehez képest igyekezzek annál nagyobb indulattal s a Ngd. mind világi mindörökké való boldogságáért isten előtt esedezni.

Külcim: Apácai János Supplicatioja Lorantfi Susanna fejedelem aszsz.-hoz.

Az eredeti levél benső oldalán következőleg válaszol Lorántfy Susanna Apácai levelére:

Imár megizentük volt Barcsay uram által, hogy mondja meg Püspök uramnak, hogy rendeltünk ahoz az skholához ezer forintot. Az Barsony Árabul, az Feiervary Privatus diákoknak ezer forintot rendeltünk, azon kívül a többit azt is ide rendeltük, az kolosvay skholához, úgy hogy arra bizonyos kurátorok legyenek, viselyenek arra gondot mint hogy hová költik, hogy az jövendők is segélyhessék magukat ne-

künk az teczik, hogy szőlőt vegyenek maguknak, mert a szőlő maga még melj magát, de az interes gyakorta csak oda vesz, mindazáltal a melyik legjobb azt cselekedjék. 23 Aprilis 1657. in monostor.

Susanna Lorantfi m. p.

Mű Lorantffi Susanna Christusban boldogul ki mult fejedelemk a méltóságos Rákoci Györgynek, Erdély országa néhaj fejedelemnek Magyar országh némely részeinek urának, es Szekeliek ispánnjk megh hagiatot özvegie. Adjük tudasra mindennek a kiknek illik az Levelünknek rendiben; hogi mű az Isteni szent tiszteletnek terjedéséhez, es az közönseghes jóhoz való indulatunkból s buzgóságunkból megtehketven a, kolos-vari orthodoxum collegiumnak mostani szép állapottal való indulattját s nevedését az okon az rendes es épületes utakon melyeket mostani böcsülletes mester Apacai Janos uram abban be vitt es vött; conferaltunk annak promotiojara nevezet szerintt a' szegnib szerű jó indulatu s' serénien tanuló alumnusoknak táplálásokra Ezer magiari forrtokat, jure perpetuo: Illyokon es formán, hogi a megh nevezett summa penztta Kolos-vari Reformata Ecclesianak es Scholának curatori közakaratóból kezekhez vévén, interesre, szüntelenül kiadjak, hiteles es jó zálagos embereknek a szerént, a mint a Fejervari collegium számára valót ki szokták adni, es az esztendőnkent való interesset a skhola mesterek s hites seniores contra scriba által minden fogiatkozás nélkül az ara válogatott alumnusoknak kioszszak. Melyben melj hűségghessen fognak eljárni es arra való gondviseles, az orthodoxus Püspök s' Esperesek a Kolos-vari Reformata Ecclesiak Praedicatorival egietemben jó Lelkiismeret szerint való inspectiojokban álljon meliekéről attuk es levelünket, maghunk kezeirásával es pecsetivel megerősitven Datum in ARce Nost-ra Saros-patakien. Anno Dm. Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Octavo.

Die' decima mensis Augusti.

Susanna Lorantfi m. p.

Tótfalusi Kis Miklós recognitioja.

Én Miszt Tótfalusi Kis Miklós, Recognoscalom per praesent, hogy az előtt való esztendőnkben, a Kolosvari Ref. Ecclesiának Typusit renovalvan kiadtam: melyért egyszer percipiáltam Tiszt. Némethi Sámuel uramtól fl. Ung. kétszáz (fl. 200) másszor is fl. Ung. száz (fl. 100) más izben is fl. Ung. száz (fl. 100) ismet, fl. Ung. ötven (fl. 50) most pedig fl. Ung. száz tiz (fl. 110) in universu fl. Ung. öt-száz és hatvan (v. fl. 560) És a mi azon specificalt a Typographiához való minden eszközök nálam voltak; u. m. instrumentumok, kájták, és egyéb eszközök de jó lelki ismérettel kiadtam; azonban, magamnak szerzvéen egy kis prelumot, fl. 12, azt is annectaltam; azért is, ha miben hiányosodott kivált a kájta láb, azon prelu-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

mom mindent helyre pótolhat. E felett két rendbéli Sídóbetüket is adtam cum punctis. fl. Ung. harminché (fl. 37) de erről még nem contentáltattam.

Anno 1702. die. 23. Febr.

Idem qui supra

Miszt Tótfalusi Kis Miklós.

Kül cim: Tótfalusi uram recognitioja az betűknek renovációja iránt, melyet T. Némethi uram a kollegium Pénzéből szerzett.

(Eredetije a kolozsvári kollegium könyvtárában.)

Közli: Böhm József

KÜLÖNFÉLÉK.

= Csóstitül szakad az áldás, csakugy omlik! Ha oly bűnösök lennénk, mint a menynyi gonoszságban elmarasztalnak, nem fiskális pert érdemelnénk, hanem azt, hogy rögtönítelő bíróság elébe állítsanak. Az „Egyházi szemlében”- Kovács Albert barátunk mondja el nézetét a fakultás kérdését illető kolozsvári emlékirat felett. Hogy Szász Domokos kikap becsületesen, azt nem is kell mondanunk,— miután ugy is tudtuk, hogy ez oldalról egyebet nem várhatunk. Azután, a „Prot. egyh. és isk. lapban” a legközelebbi szám hoz egy fél ives cikket m. k. aláírással, mely egy pártról beszél, mely minden rosznak a teremője: Ez a párt természetesen mi vagyunk. A szervezkedéstől elkezdve, egész a köröztetések elvonásáig, mindenről beszél anynyi datummal, és idézéssel, hogy majdnem rá lehet ismerni (az aláírt betűkből: m. k.) a macska-körmökre. Anynyi ferdítés, epe, fekete vérűség és együgyű ráfogás még nem jelent meg egyházkerületünkről soha, mint e stilisztikai gyakorlatban, melyért szerzője megérdemelné, hogy az elemi osztályban terciát kapjon. Mind a mellett, a mi lapunkra és annak szerkesztőjére vonatkozik, ott a hol megjelent, kötelességünknek fogjuk tartani, reflektálni s körmére koppintani e sötétben olázkodónak, ki elég gyáva ily támadásokat intézni ellenünk, kik nyílt mellel állunk a csatában, s ő elbűjik — mint a bagoly a világosság elől — két betű titka mögé. Nehéz az ösztön ellen rugódozni; természetét nem vetkőzi le a farkas, meg a — róka!

= Felhivás. A kraszna-berettyó-menti papi értekezlet t. tagjait felkérem, hogy a folyó hó 17-én d. e. 10 órakor Sz.-Somlyón tartandó papi értekezletre megjelenni méltóztassanak. Az értekezlet tárgyai lesznek: a) elnöki megnyitó beszéd. b) A szám-vizsgáló-bizottságba két tag választása. c) A tanügyi-bizottság javaslatának tárgyalása. d) A kiadott munkálatok birálatának felolvasása és tárgyalása. e) Új tárgyak kitűzése a jövő értekezletre. f) Indítványok. Egyszersmind felkérem t. paptársaimat, hogy a fizetéseik után beszolgáltatni kellett $\frac{1}{2}$ %-ot is a fen kitett ideig méltóztassanak hozzám anynyival inkább befizetni, mivel ez üdvös és közmívelődési céllal szemben is makacs nem fizetők iránt, kénytelen leszek, szigorubb intézkedésekre lépéseket tenni. Sz.-Somlyó, febr. 1-n, 1875. Nagy László, a papi értekezlet elnöke.

= Halálozás. Tancsi Főlvári Ferenc, küllői egyházmegyének buzgó, áldozatkész főgondnoka január 27-én meghalt. Emléke legyen áldott; és hasson buzdítólag az ifjabb nemzedékre, hogy nyomába léphessen.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 11, 1875.

215—6. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakulás ügyében.

(Folytatás.)

A fentebbiekben jellemezvén azon ellentétes fölfogást, mely a katolikus és protestáns egyházakban uralkodó, vessünk egy futó pillantást a külföldi katolikus és protestáns szemináriumokra s lássuk, mikint van ez ellentét azokban érvényesítve? *)

A leendő papoknak a legszűkebb körü képzést azon katolikus szemináriumok nyújtják, melyek a tridenti koncilium határozománya értelmében vannak szervezve. A növendékek ez intézetekbe már 12 éves korukban fölvetetnek s azon időtől kezdve egész végig, minden külvilági befolyástól elzárva, azokban neveltetnek s azokból lépnek ki közvetlenül a papi pályára. A legelső ily nemű intézetet Loyola Ignác szervezte Rómában 1552-ben. Megújítottatott akkor a régibb pápáknak (III. Sándor. III. Ince. IX. Gergely) azon tiltó rendelete, mely szerint a klerikusoknak egyetemi előadást hallgatni, nem szabad. E szemináriumokat a katolikus Rosmini is az egyház öt sebei egyikének nevezi. Hase pedig azoknak szelleméről így itél: „az ilyen mesterkélts és a középkor szent tömjén-füstjével teljes légkör, mint ifjúkori emlék és elhatározás, sok korlátolt kedélyben megmaradhat; de a valódi életnek édes levegője nem engedi magát hosszason kirekesztetni. Dél-Európanak népei a múlt század első felében a jezsuiták iskoláiban növekedtek s mégis mikint szakítottak velök oly hirtelen és oly rettenetesen, hogy csak a szakítás roppant nagysága tette azt még egy ideig kérdésessé. Mikint akkor a népek, épen

*) L. Herzog Real Encyklopediájának e tárgyra vonatkozó cikkeit.

azon befolyás alatt neveltetnek jelenleg a papok.“ *)

E szemináriumhoz sok tekintetben hasonló szervezetűek vannak a keleti egyházban is, I. Sándor korától kezdve. Ez intézetek jellemző vonása az, hogy a növendékek azokban nem anynyira azért vétetnek föl, mert papi pályára készülnek, mint inkább azért, mert papok fiai s főként azok javára léteznek ez intézetek. A keleti egyház papságának tulnyomó többsége ennél fogva a papok fiaiból kerül ki; világi ember fia csak akkor lehet pappá, ha már előbb szerzetes volt. E papi intézeteknek három fokozata van: a) papi iskolák; b) papi szemináriumok; c) papi akadémiák. Az iskolákba a papok fiai 7 éves korukban vétetnek föl s 10—12 éves korukig taníttatnak, az utolsó évben az elemi tudományok mellett görög és latin nyelvre is, hogy így — ha nem is tanulnak tovább — a falusi ekklézsiákban lehessenek legalább lektorokká, vagy kántorokká. A szemináriumok közvetlenül a püspökök felügyelete alatt állanak s tanít azokban 15—20 tanár is, részint világi, részint szerzetes. A legjobban szervezett ily nemű intézet a pétervári, mely három tanfolyamra van felosztva melyeknek mindenike két évig tart: a) rektorikaira; b) bölcsészetre és c) hittanira.

Nem tartjuk feleslegesnek, tájékozás és összehasonlítás végett, ez intézet egész tantervét ide iktatni.

Az I-ső tanfolyamban: 1) a hazai irodalom prózai s költői műveinek ismertetése; 2) az ószövetség történeti könyveinek magyarázata; 3) álgebra és geometria; 4) az isteni tiszteletnél használt könyvek tartalma; 5) a latinból Sallustius és Julius Cäsar; 6) a görögből az egyházi atyák;

*) Hase: Prot. polemika kézikönyve. Fordit. Hegedüs János. 1874.

7) német és francia nyelvek. A II-ik tanfolyamban: 1) logika; 2) patristika; 3) psykhológia; 4) fizika; 5) bibliai történelem; 6) a proféták; 7) hermeneutika; 8) gazdaságtan; 9) természetrajz; 10) Oroszország története; 11) latin és görög folytatása; 12) német és francia nyelven társalgás. A III-ik tanfolyamban: 1) dogmatika; 2) ethika; 3) patológia; 4) az új-szövetség magyarázata; 5) homiletika; 6) egyháztörténet; 7) mivelődés története; 8) egyházzónoklattani gyakorlatok; 9) egyházi jogtan; 10) symbolika; 11) kura pasztoralis; 12) görög és zsidó nyelvek.

A ki e három tanfolyamot végezte, az kiléphet a papi pályára; de csak is falusi és kisebb városi egyházakba. A ki nagyobb városokban — a püspöki székhelyekben — akar pap lenni, annak végig kell tanulni az akadémiák kurszust is a pétervári, moskai, kiewi, vagy kasani akadémiák valamelyikében. Ime, a keleti egyház ily előkészülést kíván papjaitól.

A mi külföldi protestans testvéreinket illeti — kivéve Würtemberget, melynek szemináriumában a növendékek 14 éves korukban vétetnek föl s 18 éves korukban átmennek az u. n. „tübingeri stipendiumra“, hol az evangélikusok zárdája már a XVI-ik században átalakított szemináriummal s onnan lépnek közvetlenül a papi pályára — általános elv az, hogy szemináriumokba a kandidátusokat csak akkor veszik föl, ha az egyetemi tanfolyamot is bevégezték s így a szemináriumok egybekötő képesítést képeznek az egyetemi és a lelkesi pálya között. Ez alapelv keretén belül azonban az egyes prot. szemináriumok különféle szervezettel bírnak.

Első különbség közöttük az, hogy némelyek a főszűrt a kandidátusok gyakorlati kiképzésére fektetik s elméleti tanulmányokkal csak mellékesen foglalkoznak; míg mások felölelik az összes theológiai tananyagot, még pedig a szak-képzettség legfelsőbb rendű követelményeit tartva szem előtt. Az előbbiek közé sorozható p. o. a heidelbergi. Az utóbbiak közé a lokkumi, Hannoverában, mely 1820-ban nyerte mostani szervezetét s melynek kitűzött célja ugyan nem az, hogy „tudós“ theológusokat képezzen, de azért a theológiai összes tudományokkal behatóan foglalkozik s a mellett súlyt fektet a gyakorlati képzésre is, a meny-

nyiben a kandidátusok a lelkészek mellett papi szolgálatokat is végeznek. Az elméleti képzésre ennél még nagyobb gondot fordít a wittenbergi szeminárium, melyet — kárpótlásul az egyetem megszüntetéseért — III. Fridrik Vilmos alapított 1817-ben „Luther városában.“ Az előadások ugyan ott is mind gyakorlati irányúak s a homiletika, katechetika, liturgika s kura pasztoralis ismeretét föltelezik, de az írás-magyarázati gyakorlatok, vitatkozások s examinationiumok az összes theol. tudományokat felölelik.

Második különbség a németországi szemináriumok közt abban áll, hogy némelyeknél megvan a belakási rendszer s a kandidátusok, mintegy konviktusban, együtt élnek; míg másoknál csak a felolvasásokra s gyakorlatokra gyűlnek össze. Az előbbiek közé tartoznak a lokkumi és wittenbergi, az utóbbiak közé a herborni, friedbergi és heidelbergi szemináriumok.

Harmadik különbség az, hogy némelyeknek — p. o. a herborninak, friedberginek és heidelberginek — látogatása az illető tartományok leendő lelkészeire nézve kötelező, míg mások csak bizonyos számú kandidátusok számára vannak nyitva, mert a felvételt az alapítványok száma korlátozza. Ilyenek a wittenbergi, lokkumi és würtembergi szemináriumok.

Az említettéken kívül vannak még Németországban feles számmal, csaknem minden egyetem mellett, homiletikai és katechetikai szemináriumok, p. o. Jenában, Greifswaldban, Tübingában, Göttingában, Berlinben, sőt Hollandiában reformátusok számára tulajdonképi szemináriumok, mint önálló intézetek, nincsenek; hanem pótolják e hiányt az egyetemi hallgatóknak ama társulatai, melyek az egyetemi előadások hallgatása mellett, a gyakorlati képzést tűzik ki célul. A lutheránusoknak és remonstránsoknak van azonban egy-egy szemináriumok Amsterdamban, még pedig a kandidátusokra nézve kötelezők. Nagy-Britanniában csak egyetlen egy van s az is katolikus, Dublinban. Az oxfordi és kambridgei egyetemek csak az elméletre szorítkoznak; a gyakorlati kiképzést az illetők egyes lelkészek mellett, mint segédek, szerzik meg. Dániában van egy prot. szeminárium, Koppenhágában; Svédországban is volt kettő, a két egyetem mellett, de 1831-ben mind a kettő

megszűnt. Annál nagyobb számmal vannak prot. szemináriumok az Egyesült-Államokban, miután theol. fakultások csak az u. n. Haward és valı egyetemeken vannak kellőleg szervezve. 1808-ban még egy sem volt, míg jelenleg több van ötvennél s az egyes prot. felekezetek versenyeznek egymással, hogy melyik ad leendő lelkészeinek szélesb körü és teljesb kiképzést.

És most, vessünk egy pillantást a hazai ref. egyházkerületek szemináriumaira.

Miután hazánk egyik egyetemén sincs prot. theológiai fakultás, csupán az állam költségén fön-tartott katolikus s ezt törvényhozásunk az osztó igazsággal ez idő szerint még öszszeférhetőnek tartja: egyházkerületeink kizárólag saját erejükre vannak a theol. tanszékek fön-tartásában utalva s így nincsenek azon helyzetben, hogy érvényre emelhetnék azon általános szabályt, melyet a németországi protestánsok nagy része gyakorlatba vett, s mely szerint a papi pályára készülők szemináriumba lépését az egyetemi tanfolyam végig hallgatásának szükségppen meg kell előzni. Ha ezt kötelező szabályul mondaná ki valamelyik egyházkerületünk, a papi pályára törekvő ifjainknak legnagyobb részét, miután szegény sor-suak, e pályától végleg elzárná. Egyházkerületeinknek ennél fogva nem lehetett egyéb föladatuk, mint tekintettel a hazai viszonyokra s az illetők anyagi helyzetére, segíteni magukon a lehetőségig, még pedig oly szemináriumok szervezése által, melyek a papjelölteknek mind elméleti, mind gyakorlati kiképzését eszközöljék s csupán a jobb módúak számára hagyni fön azon lehetőséget, hogy tanulmányaik kiegészítése végett valamelyik külföldi egyetemet meglátogassák. A királyhágóntúli és az erdélyrészi egyházkerületek közt, saját-ságos egyházi intézményeik természetéből kifolyólag, e tekintetben csupán ama különbség fejlett ki, hogy miután amazokban a káplán-rendszer van, mint a gyakorlati képzés iskolája, érvényben, ennél fogva amazoknak szemináriumai a fősúlyt az elméleti képzésre fektetik; míg a mi erdélyrészi egyházkerületünk, miután ebben kezdet-től fogva a káplán-rendszer szűk korlátok közé volt szorítva, sőt az újabb időkben teljesen el lett törölve, arra van utalva, hogy pap-növendékeinek gyakorlati képzésére, már a szemináriumi tanfo-

lyamban, kiváló tekintettel legyen, miután az azt végzetek legnagyobb része közvetlenül a rendes papi pályára lépendő. Az említett föladat szem előtt tartásával állította föl a dunamelléki egyházkerület szemináriumát előbb Kecskeméten, majd a nagy érdemü Török Pál buzgolkodása folytán, ennek megszüntetésével, az ország fővárosában, Budapesten; a tiszáninneri Sárospatakon, melyet 1862-ben a kor kívánalmainak megfelelően, ujja szervezett és a tiszántúli Debrecenben, még pedig 1873 óta a tanszabadság elve szerint szervezve.

Ha e három szeminárium közül bármelyiknek tantervét megtekintjük, meggyőződünk arról, hogy:

1-ör egyik sem szorítkozik csupán a szorosabb értelemben vett theológiai tudományokra, hanem azokon kívül felölelt oly tantárgyakat is, melyek nincsenek ugyan szerves egybeköttetésben a theológia különböző ágazataival, de azért nélkülözhetetlenül szükségesek arra, hogy a leendő pap mind a tudományok világában, mind az életben elfoglalhassa s betölthesse azon helyet, melyre egy protestáns pap, fenséges küldetésénél fogva, hivatva van. Így p. o. a budapesti a mellett hogy növendékei az ottani egyetemen, szabad választásuk szerint, bármely tantárgyat hallgathatnak, tantervébe szorosabb értelemben vett bölcsészeti s jogi tantárgyakat is, mint kötelezőket, felölelt. A tiszáninneri egyházkerület akadémiaja tervét 1862-ben megállapítván, határozatilag kimondotta, hogy „a VIII. gymnázialis osztály fölébe két éves tiszán bölcsészeti tanfolyamot állit föl s annak bevégezése után, az akadémiai ifjak egy része a jogi két éves, más része a theológiai három éves tanfolyamu tudományok hallgatására megyen át; vagy is, a két szak egymás mellett önállóan működik, úgy mindazon által, hogy a joghallgatók különösen az egyháztörténetet, melynek tulása minden prot. embernek szükséges, a theológusokkal hallgassák; viszont a theológusok is az állam-rajz és közjog hallgatására köteleztessenek, szabadságukban állván a theológusoknak a többi jogtudományok tanulása s bevégezése is.“*) A tiszántúli egyházkerület még tovább ment s a papi pályára lépendőknek az önképzésre még tágabb tért nyitott. Ki-

*) Lásd a sárospataki füzetek 1862-ik év folyamát 316—317-ik lapokat.

mondotta ugyan a tanszabadság elvét, de egyszersmind megállapította az elsajátítandó tananyag minimumát s egyszersmind a szorosabb értelemben vett theológiai tudományokon kívül alkalmat nyitott a theológusoknak arra, hogy a négy éves tanfolyamon rendszeres bölcsészetet, bölcsészeti erkölcsant, ó- és újkori bölcsészet-történetet, magyar polgári jogot, jogtörténetet, módszertant és népiskolai szervezetet, angol- és francia-nyelvet tanuljanak, s a mint a főiskola f. évi értesítője megjegyzi, az ez értelemben kiadott utasításhoz a tanulók nagy részben alkalmazkodtak is.*)

Mellesleg s mintegy kiegészítésként e hazai adatokhoz, megjegyezzük azt is, hogy az erdélyrészi lutheránus atyafiak úgy intézkedtek, hogy a papságra készülők, ha nem csak segéd-papi (Praediger), hanem rendes lelkészi állásra akarnak igényt tartani, kötelesek a gymnáziumi tanfolyan bevégzése után a bécsi, vagy valamely külföldi egyetemen a theológiai tudományokon kívül szabad tettségük szerint választandó tantárgyakat hallgatni s onnan visszatérve, a főkonzistorium által kinevezett vizsgáló bizottság előtt u. n. „Staats-Prüfungot“ letenni s azután bocsáttatnak ki előbb a tanári s csak évek múltán — néha 15 20 év múlva — rendes lelkészi állomásra.**)

Visszatérve a királyhágontúli ref. szemináriumok tantervére, azoknak vizsgalatából meggyőződünk

2-or, arról, hogy a theologiae profeszszorok, kiknek száma egyiknél sem haladja meg a négyet, csupán a szoros értelemben vett theológiai tudományokat adják elő, a többi s főntebb jelzett tantárgyakra más, jelesen egyetemi, akadémiai s gymnáziumi tanárok közreműködése van igénybe véve. Így p. o. a budapestinél egyetemi és gymnáziumi, a sárospatakinál és debreceninél pedig akadémiai tanerők egészítik ki a theologiae profeszszorok által nyújtott képzést.

(Folyt. következik.)

V á l a s z,

t. Szabó Sámuel tanár urnak.

A t. tanár ur a „Kelet“ f. évi 20-ik számában föl-szólított engemet, mint „szerzőt,* hogy az egyházkerületi

*) L. a reformátusok debreceni főiskolájának értesítvényét az 1873—74-ik évről 28—32-ik lapok.

**) L. Schuller-Libloy Prot. Kirchen-Recht.

pap-növelde ügyében általam közrebocsátott emlékirat 48-ik lapján olvasható tantárgy-sorozat óra-rendjét is közöljem valamelyik hirlapban, kijelentvén, hogy csak ez esetben szólhat hozzá az emlékirat tanügyi részéhez.

E felhívásra én, ugyancsak a „Kelet“ folyó évi 21-ik számában, azt feleltem, hogy kívánságának szívesen eleget teszek; de miután a kérdés a vallástan körébe vágó s egyházkerületünk, ez idő szerint, azon kedvező helyzetben van, hogy az ily nemű kérdések vitatására szaklappal rendelkezik: az „Erd. prot. közlönyben“ fogok válasszolni. Igéretemet ezennel beváltom; de szükségesnek látom, egy pár megjegyzést bocsátani előre.

Első megjegyzésem az, hogy a kérdéses emlékirat, azon pilanattól kezdve, midőn annak tartalmát a kolozsvári ref. egyházmegye közgyűlése magáévá tette, nem bír többé egy magán-vélemény jellegével, hanem az illető egyháztestület hivatalos nyilatkozata, s ennél fogva a t. tanár urnak, ha annak tartalmára vonatkozólag bár minemű fölvilágosítást ohajt, nem hozzám, hanem a kolozsvári egyházmegye közgyűléséhez kellett volna folyamodni. Így p. o. minő címen fordulhatnék én Székely Ferenc, vagy Hegedüs Lajos t. jegyző-társaimhoz azon követeléssel, hogy a nagy-enyedi főtanoda előjárósága, vagy a nagy-enyedi egyházmegye által ugyancsak e tárgyban közrebocsátott hivatalos véleménynek ez, vagy ama tételét kommentálják, miután azon testületeknek ők az jegyzői s talán azon vélemények fogalmazói is? Egyszerűen azt felelhetnék, hogy nem érzik magukat arra föl jogosítva s e nyilatkozatuk teljesen korrekt volna.

Azt hiszem, hogy ha említett t. jegyző-társaim, hasonló esetben, így nyilatkoznának velem szemben, a t. tanár ur is nekik adna igazat; de ha én mondanám a t. tanár urnak, aligha nem támadna szívében az a gyanú, hogy kibúvó ajtót keresek. A gyanakodás igen kellemetlen érzés, s én a t. tanár urat meg akarom attól kimélni s egyéni véleményemet a fölvetett kérdésben őszintén megmondom, annyival is inkább, mert ellenkező esetben a t. tanár ur, mint következetes ember, tett nyilatkozata értelmében el lenne zárva attól, hogy e nagy fontosságú ügyben, kétségen kívül, nyomós véleményét fölfejtse, a mit én felette sajnálnék; ámbár teljességgel nem értem, hogy a t. tanár ur hozzá szólását miért tette függővé az énegyéni fölvilágosításomtól?

Térjünk hát a tárgyra.

A t. tanár ur azt kérdi tőlem, hogy a tervezett pap-növelde óra-tervét mikint vélem szabályozandónak? Valóban, igen sajátságosan jellemző kérdés s nem tagadom, jókora csodálkozással olvastam vigig. Legyen szabad, egy hasonlattal élnem.

Tegyük föl, például, hogy az országházban azt indítványozná egy képviselő, hogy építsünk országos költségen a mostani muzeum helyett egy tágasabbat, szebbet, díszesebb helyen, célszerűbb berendezéssel s e végre küldjön ki a képviselő ház egy szakértő bizottságot, mely tegye e javaslatot tanulmánya tárgyává, járjon utána, hogy mi-

nő forrásokat lehetne erre fölhasználni s általában, mikint lehetne egyesíteni e célra az erőket s véleményét annak idejében, terjeszse a ház elébe; s midőn az indítványozó e javaslatát letenné a ház asztalára: fölállana egy képviselő arról az oldalról, melynek számára — Pulszki szerint — az ország házában csak egy pad van készítve s kijelenténé, hogy addig nem szól hozzá e nagy fontosságú kérdéshez, míg az indítványozó meg nem mondja, hogy a tervezett díszes épületben az ablak-táblák mikint lesznek beillesztve, a mű-tárgyak átköltöztetésére hány szekér kívántatik meg s a Mátyás király kardja az új épületben melyik teremben s mily alkotású szekrényben lesz elhelyezve s a hét mely napjain lesz a közönség számára nyitva az érem-, régiség-, könyvtár, sat. ? Vajjon, mit mondaná ez ellenvetésre az indítványozó s a képviselőház ?

Hasonlat nélkül szólva, az én igénytelen nézetem szerint, a t. tanár ur által fölvetett azon kérdés, hogy p. o. az exegezis hetenkint hány óráu s tán mely napokon is adassék elő: a legeslegutolsó s oly minuciozus, melynek fejtegetését a kolozsvári egyházmegye merőben idő előtti-nek s olyanak tekintette, melyet eligazit majd, mint illetékes testület, a tervezett papnöveldeinek, reméljük, a közel jövő kődében borongó tanári kara. Ezt megelőzőleg, az egyházkerületnek kell megküzdenni egész táborával azon roppant nagy fontosságú s elvi jelentősséggel bíró kérdéseknek, melyek az emlékiratban jelezve is vannak s melyeket ismételni, feleslegesnek tartom. Így fogta föl a kérdést a kolozsvári egyházmegye is, midőn kimondotta azt, hogy „a részletek kidolgozása; az intézet fölállításának elhatározása után egy kiküldendő bizottság feladata“ (l. 52-ik lap.) Ez álláspont szem előtt tartásával, megelégedett azzal, hogy a tananyagot is csak nagyjában körvonalozta s előre is kijelentette, hogy „nem követelhetvén magának csálhatatlanságot semmi tekintetben, jól tudja, hogy az általa fölhozott egyes tételek ellen érvelni, lehet bármennyit“ (l. 56-ik lap.)

Szász Domokos.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, február 7-n, 1875.

Elnök: nmlt. Gr. Mikó Imre. Jelen voltak: főt. Nagy Péter, püspök, Gyárfás Domokos, Gyarmathi Miklós, Gyarmathi Sámuel, Ince Mihály, Kerekes József, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Lészai Ferenc, Pogány György, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) Főt. Nagy Péter, püspök aa.-nak (a múlt évi ápr. 20-án tartott püspöki székek Nagy László sz.-somlyói lelkes és szil.-szólnoki egyh.-megyei jegyző fegyelmi ügyben 7 sz. a. kelt határozata folytán a szil.-szólnoki egyh.-megye közgyűlése által múlt évi 119 sz. a. tett felterjesztésére) beadott nyilatkozata tárgyalás alá vétetvén: a püspöki szék múlt évi 7 sz. a. kelt határozata tudomásul vétetett s a felmerült kételyek elosztatása végett a „püspöki szék“ becikkelyezése végett a főt. egyh.-kerületi közgyűléshez fölterjesztés tétetik.

2) Dr. Kolozsvári Sándor ig.-tanácsos által beadott és e lap idei 213—4 számában, „az ig.-tanács kis gyűléséből“ rovat 2-ik pontja alatt egész terjedelmében közölt határozati javaslatából a javaslattevő előterjesztésére, az „esszerűség“ szó kihagyatván: a határozati javaslat elfogadtatott.

3) Kovács Gyula n.-enyedi főtanodai volt erdősz az igazg.-tanács utasítása folytán tudatja, hogy 1870. évi október—decemberi és 1871. évi számadásait néhai Kasza Dániel tanárnak átadta, miről bár nem vett elismervényt, de a tanodai előjáróság tudomással bír arról. Az 1872. évi számadását a mellékelt elismervény szerint 1874. febr. 13-án átadta Bogdán Lajos g. gondnoknak s az 1873-dik évi számadása is készen van, s kéri beadott számadásait előszereztetni, gyorsan megvizsgáltatni s azután intézkedni, hogy 1873. évi számadása is vétessék át s a számadás terhe alól oldoztassék föl.

Együttesen tárgyalatott Kovács Gyula több ízben beadott kérvényeire az egyh.-kerületi biztosság által beadott terjedelmes nyilatkozat, melyben tudatja, hogy az 1870. október—decemberi és 1871-ik évi számadások beadásáról tudomása nincsen, az 1872. évi számadást nevezett beadta ugyan Bogdán Lajos gazda-gondnoknak, de annak egyik kiégészítő mellékletét, a „bizonyító könyvet“ azon ürtügy alatt, hogy mintának használja s nem sokára visszaadja, a gazda-gondnoktól elkérte s máig sem adta be. A „szál-erdőből“ történt veszteség-eladás helyességét kimutatja s a kérelmek minden egyes pontjára nyilatkozik. Kérelmes utasítatik, hogy 1872 évi számadását a bizonyító könyvvel egészítse ki és adja be az egyházkerületi biztossághoz. Az egyházker. biztosság felhivatik, hogy a n. Kasza Dániel tanár irományai átvételére kiküldött bizottságnál tudakolja meg, hogy Kovács Gyula volt erdősz 1870 október—decemberi és 1871. évi számadásai beadattak-e és ha beadattak nyomozza ki azok hol létét.

4) Gyarmathi Sámuel ig.tanácsos indítványa folytán, a vizsgáló bizottság felhivatik, hogy működéséről havonként tegyen jelentést.

B—r. A—l.

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

Róma vallási emlékei politikai érdekeknek köszönik életet. Minden régi város között Róma leghivebben ragaszkodik a pogány-valláshoz, mert hatalmára és nagyságára

nézve legkedvezőbbnek tartja. Róma, az invázió áradata után, melyben istenei elmerültek, nagyon szorongatta a katholicizmust, nem azért, mintha az lett volna a legigazabb vallás, hanem azért, mivel leginkább ellenkezett az arianizmussal, a hódítók vallásával. Róma két hatalmas eszmére: a katholicizmusra és köztársaságra támaszkodva, az olaszokat

s ez egész világot fegyverbe öltözteti a barbar birodalom ellen. A római demokrácia ellenzi a lombard egységet. A város nemcsak áthatja szellemével a pápákat, hanem még segítséget kér Byzantól is; és a középkorban az eszmék isteni ereje s a félsziget földrajzi fekvése segítségével a tyrrheni szigeteken, az Adria lagunáin, az Appenineken, az Abruzzok szorosáiban gyűjtötte össze és egyesítette mindazon hajótörést szenvedetteket, kik még megőrizték a régi eszményt és Itália hajdani műveltségét. Lehetetlen megérteni, miként keríthették a pápák hatalmukba a világot a nélkül, hogy ismerték volna Olaszország helyzetét a tizenhatodik és tizenhetedik században: Ravennában a byzanci egység, mely nem egyéb árnyéknál; Paviában a lombard egység, mely jogar és kard; Rómában a foederalis egység, mely vallás és demokrácia. Az örök város nem védi önmagát, nem védi a köztársaságot, mely ötszázados császári uralom és öt barbar betörés után templomainak romjaiból és eszméinek poraiból támadt életre; nem védi diktatorok, konzulok és caesarok által, hanem védi a püspökökkel, kik a városok védelmezői, a nép főnökei, a demokrácia új tribunjai, kiknek lelkesedést és hitet lehelő szavai elegendők arra, hogy a plebejusokból sergeket teremtsenek s azokat mozgásba hozzák, melyeknek soraiból a küzdelem és a halál vértanuinak legiói származtak. De családokozták, a ki e nagy válság közepett a pápák hatalmát egyedül a hit csodáinak tulajdonítaná. A pápák hatalmasak azért, mert egy kiválóan harcias néppel, a frankokkal rendelkeznek. A frankok a keresztyénység harcosai lettek. Az, a mik mi voltunk a katholicizmusra nézve annak öregségében és hanyatlásában, azok lettek a frankok ugyan arra nézve annak fiatalságában és férfi korában.

A frankok fejlődtek, mi pedig öszszezsugorodtunk ugyanazon egy elv szolgálatában: ők akkor szolgálták az egyházat, mikor az emberiség nevelő-intézete, vaallási eszmény és közsársasági federáció volt; mi szolgáltuk azt Európában a tizenharmadik század óta, miután befejeztük harcainkat az arabokkal, mely harcok az Aragonia uralkodóház vezetése alatt a polgári elvnek a theokráciái elvvel való harcban lételetét jelentették; mi akkor szolgáltuk Európában az egyházat, midőn az Angliában, Németországban és Hollandban ellene szegült az emberiség mivelődésének. A konstantinápolyi pátriárkhák arra törekedtek, hogy a ravennai exarkhák által a lombárdok elleni keresztes hadjáratok vezetői, intézői legyenek. A római pápák ellenben igénybe vették a püspökök federációját, melynek élén maguk állottak, a frankok gerelyeit, melyeket ezek oly bámulatosan forgattak, kiket bátorságuk, vitézségök legyőzhetlenné tett, kik készek voltak keresztül törni az Alpeseken és Appennineken, a Rajnán és Ebrón, hogy megvédelmezzék az új vallást és annak pápáit: ily valóban bámulatos uton lett a pápaság a világ központja és feje.

Nem sokára, a középkor első századaiban a társadalmi válságok s az emberi szellem mozgalmi szintén hozzájárultak e hatalom gyarapításához. A longobárdok a katholicizmusra térnek át, fölveszik a legyőzöttek vallását Olaszország-

ban és egy századdal később ugyanezen vallást veszik a góthok Spanyolországban. E pillanattól kezdve, a pápának nincs többé szüksége a byzanci császárokra. Byzanc ellen fordul; harcra kel monotheizmusa, képromboldói, exarkhai ellen; nem ismeri el a pápai hatóságnak semmiféle szentesítését, nem semmi caesarizmust vallási hatalma fölött és fölláztatja a katholicus lelkiismeretet Konstantinápoly heterodox irányzata, s az olaszok hazafiságát és szövetségét felhasználja az ókori császárság tünetei ellen, mely egy versenyző s Róma iránt ellenséges városban székel. Miután a pápa az által, hogy külön vál: Byzantól, erkölcsi függetlenséget vívott ki, Paviát kellett tönkre tennie, hogy anyagilag is független lehessen. Azzal nem elégedett meg, hogy a longobárdok katholicusokká lettek, ha nem lettek egyszersmind republikánusokká is. A pápa a katholicizmus főpapja és a foederáció feje is egy személyben.

A VIII. században az olaszországi népek irtóznak a monárkhiától és elébe teszik annak a theokráciát. Minden tengerparti város arra kéri a pápát, hogy szabadítsa meg őket polgárilag a királyi gyámkodástól, mint a hogy megszabadította erkölcsi és vallási tekintetben a császár gyámkodásától. Egy maga a pápa nem lett volna képes megoldani e nagy feladatot, de igen is képes lett hű és választott népe, a frank nép segítségével. Szent Leo nem kerítte volna ki Attila haragját, ha a frankok az előtt le nem fegyverzik vala a nagy pusztítót Chalons-sur-Marne lapályain.

A longobárdok ártalmatlanná tételére ugyan ezen eljárás követtetett: a frankok sebesítettek és ölték, a pápa pedig temetett.

Ok nélkül átkozzák a nagy olasz hazafiak e történelmi korszakot, melynek folyamában eltűnt Olaszország polgári és monarchikus egysége, melynek helyébe aztán a világ theokratikus egysége lépett. Ha a longobárdok győznek és uralkodnak, Olaszország, meglehet, harciasabb lett volna, de bizonyára nem lett volna a theokrácia nemzete, mely több századokon keresztül taplálja és neveli Európát, nem lett volna a modern műveltség első nemzete, anynyi municipium és köztársasági város hazája, sem a szép művészetek világ iskolája, melyben a szellem kifejeszté szépészeti érzékét, hogy megnyugtassa a viszontagságok között, vigasztalja a fájdalomban és hogy mindig birjon egy élő és ragyogó eszmény-képet; Olaszország nem lett volna az a föld, mely a keresztyén Európa irányában oly nagy érdemeket szerzett s mely azt a szerepet tölté be, melyet az ókori Európában a halhatatlan Görögország játszott.

Európa 800-ban, a pápaság első eszméjére, a nagy Károlylyal kötött egyezményre ébred. A pápa a frankoknak adja a régi longobard királyságot s a frankok viszont a pápának adják szent Péter új örökségét. A pápa e feudális földön hatalma tetőpontján, miután végzett elleneivel, miután elkülönítette városát Konstantinápolytól, Paviától és Ravenától, melyek azt elhomályosították, szabad menetet engedhetett egész szellemi dicsvágyának, s lelkek fölötti fenhatóságának, följ-istenné, majdnem istenné lehetett; már alkotott erkölcsi törvényeket, melyek fölötté állanak minden

írott törvénynek, kiterjeszthette hatóságát egy határtalan birodalom: az emberi lelkiismeret fölött; magasabbra helyezeti erkölcsi törvénykönyvét minden törvénykönyvnél, egyházát minden társadalomnál, személyét magasabbra a régi isteneknél, szavát hallathatja ott, hol a régi jósdák sem merték szavukat hallatni, képes lerontani a káoszt az által, hogy mindenkire nézve megközelíthetővé teszi a papságot, a ki abba lépni akar s meggátolja a papság örökletességét a nélkülenség által; szembe állítja az erkölcsi erőt az akkor létezett oly roppant anyagi erőknél, a vallási egységet a feudális szakadozottsággal, a kolostorokban és egyetemeken nevelt demokráciát a katonai arisztokráciának, mely a várakban fészkelte.

Az keveset, nagyon keveset határoz, hogy a pápák a földön posványába süllyednek, vagy a kevélység eszevesztségébe esnek, vagy hogy az udvaroncok hatalmából kiszabadulva a Maroziek karjaiba vetik magukat: hatalmuk nem a magayiseletben, hanem az eszmékben van. Elbűvölik a világot tanaikkal, reliquiákkal, legendáik csodáival s a zarándoklások tömegeivel; a püspökök hatalmával, kik majdnem mindnyájan feudális területek birtokában vannak, megvarázsolják a világot jogtudásaik magyarázataival, kik ezrével alkotják a törvényt s ugyanannyi törvénykönyvet hamisítanak meg. A középkor lényege ebben áll: nagy Károly szerződése, a császár által megerősített pápa Olaszország közepén, a pápa által megkoronázott császár Németország közepén, a feudális püspökök legioi, kik a középkor nagy csillagzata: a császárság pápasága felé gravitálnak.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLETP.

A n.-szebeni egyházmegyéből.

(A kanonika vizitáció.)

Motto: „Pusztulunk, veszünk.

Ebből a mottóból kitalálható, kedves olvasóm, hogy nem valami fényes képet rajzolok elődbe. Szeretném, bár kevéssé világosabban festeni sötét árnyéklatát; de a valót, a megdöbbentő, szomorú valót kell visszaadnom, híven, igazán. Ennél fogva, ne gondold, hogy csak azért panaszkodom, mert már ez így szokás az egyházi téren; az egyház-vizsgálat eddigi folyamán tett keserű tapasztalásaimat szívesen lelkem méjébe rejténém, hogyha tudnám, hogyha tehetném.

Buzgó, áldozat-kész esperesünkkel múlt hó 22-én kezdtük meg az egyház-vizsgálatot s folyó hó 1-ig bevégeztük azt Kis-Enyed, Pókafalva, Alamor, Örményszékes, Vizakna, N.-Szeben, Bürkös, Bólya, Mihályfalva, Mikeszásza anya- és Veszszöd, Ó-Jvánfalva leány-egyházakban. Tehát, az istenbe boldogult főkonzisztorium és szent zsinat kegyelméből öt politikai törvényhatóságba osztva — egyházmegyénknél szinte fele részében — járván járatlan úton. Tapasztalásaink — főbb vonásokban — im ezek.

Az említett anya-egyházak közül rendes lelkész nincsen Pókafalván, Örményszékesen, Bólyában; rendes tanító ezeken kívül nincs Kis-Enyed, Alamor s általában a le-

ány-egyházakban. A körülmények miatt meg nem vizsgálható, de e körbe tartozó Ó-Újfaluban és Kövesden se lelkész, se tanító. Gondnok s presbiterium — olyan a milyen — mindenütt van; a gondnokok közt a n.-szebeni K. K. s a vizaknai számadó kurator P. J. érdemelnek legtöbb s annak épen kiváló s az egész anyszentegyház elismerését kéri méltó dicséretet. Lelkek száma majd mindenütt a múlt évi névkönyv szerinti; az apróbb fiók-egyházakon kívül, összesen 2622. Született a lefolyt évben összesen: 50 fiu, 57 leány = 107. Meghalt: 75 férfi, 48 nő = 123. Eskettetett 32 pár.

Istenitiszteleket az illetők mindenütt rendesen tartanak, csak hogy némely helyen: Kis-Enyed, Mihályfalva, legtöbbször az üres padoknak. Az előbbi egyházban épen a — rég óta meg nem ujitható — presbiterium némes tagjai tartóztatják erőszakkal vissza a hallgatóságot a templom látogatásától. S miért? Mert a pap a gondnokkal egyetért s ennél fogva az egy pár gymn. osztályba belekóstolt domidoktus s az ősi kutya-bőrrel hengegő presbiter urak, kiknek több földjük a holdban, mint a hány holdjuk a földön, nem gazdálkodhatnak kedvükre az egyház vagyonában. (Ha már Kis-Enyedet ennyire kiemeltem a többi közül, úgy csendesen megemlítem azt a jellemző esetet, mi az igazg.-tanács előtt is tudva van; t. i. a téns kollégium, pap s kurátor nélkül eklézsia gyűlést tartott a zsidó-korcsmárosnál, természetesen, Bachus elnöke alatt, s megválasztva gondnoknak a „gurá szátulajt,” kiadták a korcsmálási jogot a traktáló házi gazdának. . . E tény előtt Bürkös — hol „a presbiteriumnak nincs joga valamit a gondnoknak, ki a pap és a gyűlés fölött áll, kötelességévé tenni —” elszógyelheti magát.)

Biblia-magyarázat nem tartatik se rendesen, se rendetlenül — a leány-egyházakon kívül — Mihályfalván, Bólyában, mert nincs kinek. Konfirmáció többnyire csak másod évenként tartatik; 1874-ben konfirmáltatott összesen (Pókafalván, Vizaknán, Bólyában) 11 fiu, 30 leány, = 41; ebből se írni se olvasni nem tudott 14. Vizaknán 8 fiu és 18 leány közül írni, nem tudott 1, olvasni mindenik.

A mi az iskolákat illeti: ismétlő iskola nincs berendezve sehol; Szebenben az ipar-iskola pótolja, Vizaknán, Bürkösön az ismétlők is a rendes tankötelesekkel járnak egytű. Nyári vasárnapi iskolázás pedig általában mindenütt ismeretlen valami. A fiuk és leányok, Vizaknát kivéve, mindenik egyházban együtt taníttatnak; tankötelesek: fiu 195, leány 181 = 376; iskolába jár (Kis-Enyed, Alamor, Vizaknán, Szebenben, Bürkösön, Bólyában, Mihályfalván, Mikeszászán,) fiu 109, leány 99 = 108; idegen nemzetiségű és felekezeti 27; más népiskolában és felsőbb tanintézetben tanul a mieink közül 24. N.-Szeben, Vizakna, Bürkös, Mikeszásza kivételével, mindenütt csak télen foly az iskoláztatás. Kellőleg föl van szerelve a szebeni, vizaknai, Bürkösi iskola; középszerűen a mikeszászi, a többiben pedig semmiféle taneszköz, még csak fali olvasó-tábla sincs! Hová kell ennél eklatásabb testimonium paupertalis?! Hogy a tanítás és a vizsgálatok eredménye e helyeken minő lehet: annak elképzelésére, senkinek se kell megerőltetnie a fántáziá-

ját. (A tanszerekkel el nem látott iskoláknál e tekintetben dicséretes kivételt képez Kis-Enyed és Alamór, hól a lelkészeknek, mint tanítóknak buzgósága elismerést érdemel. Sum Cuique!)

Menjünk tovább, a vizsgálati kérdőpontok szerint. A lelkészek és tanítók fizetésbeli hátrálékának fölhajtása, mindenik megvizsgált egyházban fogantatva vétetett. Legpontosabban (félévénként és előre) kiszolgáltatik az illetők fizetése Szebenben; legkevésbé Bűrköson, hol a páratlan buzgóságu pap, pár évi kepe-hátrálékát az egyháznak ajándékozta, a hól már óvek óta nem fizették pontosan, főleg a birtokosság egy része, e nemű tartozásait; Mihályfalván, hól egy juris prudens nemzetes ur azzal akart ijesztgetni, hogy, ha a kepe-hátrálékért zaklatjuk, más akolba tér, ugy szintén Kis-Enyeden, Mikeszászán is van részint papi, részint tanítói fizetés-hátrálék. Kár volna, Bolyárúl is meg nem emlékezni, a hól, miután 3 év óta nincs rendes pap, jónak látták a hivek az évi kepet saját csüreikbe takarítani az interregnum óta, a helyett, hogy a papi fizetés alapjára tőkésitenék. A buzgó gondnok azonban e bajt orvosolni fogja.

A klenodiumok s egyéb ingóságok csak Mikeszászán szaporodtak, hol br. Radák Ádám ónga halhatatlan emlékü anyjának méltó örököse, egy szép urasztali-, szószók- és papi-szék takarót ajándékozott, a virágzását neki köszönhető egyháznak. Contraria juxta se posita, magis elucescunt! S azért nem hagyhatom megemlíttetlenül a bolyai egyház klenodiumaival történt hallatlan esetet. Itt pár év előtt, a gr. Thóldi család által egykor adományozott régi urasztali edényeket, a család egyik ivadéka, Thóldi Lujza grófnő, erőszakkal elsajátította; urvacSORa venni magához hivatván a semmit sem gyanító jámbor papot, az ez által odavitt urasztali készleteket viszsztatartoztatta, mint családi örökségét! Az ő kegyessége foglalta el s adta ki haszonbérbe az egykor erős s most már romladozó templomot. Jó is az gabonásnak!.. Kell-e ehhez kommentár?! S ha fenn is ide jutott az ősi vallásos buzgóság, alant aztán — quid tunc?!

(Folytatása következik.)

Sylvester Domokos,
egyhm. jegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Szerény észrevétel, Konc József „Aere perennius“ című cikkére. Bár nagy piétással viseltetem is néhai Magyarosi Sz. J. egykori tanárom iránt: az igazság érdekében ki kell jelentenem, hogy az említett jegyzékben 12. sz. a. felsorolt s énekes könyvünkben a XXX-ik szám alatt előforduló dicséretet: „Nagy isten, téged imád,“ sat. nem Magyarosi Sz. J., hanem b. e. dr. Salamon József írta. Állításom igazolásául megemlítem, hogy a sz.-udvarhelyi egyház énekes könyvébe az énekek szerzőit, ép azzal a sörrenddel, mint a néh. M. Sz. J. jegyzékébe látható, 1857-ben Baconi Á. akkori sz.-udvarhelyi pap épen a b. e. Salamon J. jegyzetei nyomán beírta s tán épen ő hallgatta el eme jegyzetekben, melyekből a M. Sz. J.-é is merítve van, szerénységéből nevét. Különben, a köztudat is a Salamon Józsefének tartja. Lehet, hogy a M. Sz. J. köny-

vébe is Baconi írta be a szerzők nevét. Vizakuán, február 5, 1875. Sylvester Domokos.

= Hála-nyilatkozat. Midőn a folyó hó 4-ki tűzvész minden gabonámat és liszt-készletemet sat. megemésztette s az utolsó kenyér maradt asztalomon, siránkozó családomat azzal vigasztaltam, hogy nagyobb bizalmam van a nemes szívű ember-barátokban, mintsem az éhou halástól kellene tartanom. És bizodalmam nem volt alaptalan. Már az első kenyértelen reggelen a Báthory-nővérek M.-Bikáról egy zsák kenyérliszt és 3 frt. segélyvel jelentek meg, ugy tiszt. Benedek Pál ur 2 vk. gabonával; és a következett napokon máig: t. Gyarmathy Zsigmond ur 10 frttal, t. Rösler Sámuel ur 3 vk. eleybuzával; t. Mike Lajosné 4 vk. rozs és 4 vk. alakorral; zsoboki kurátor Gál Márton 1 vk. kenyérgabonával siettek legalább napokra biztosítani népes családom kenyerét. Kétszeresen adtak, mert hamar adtak! Fogadják, könnyök között leirt és átérzett hálás köszönetemet! Farnason, febr. 8, 1875. Fehér György, ev. ref. pap.

= A fentebbi hála-nyilatkozatból láthatják olvasóink, hogy ismét egy paptársunkat érte ama csapás, hogy önhibáján kívül van kitéve a nélkülözés kényszerének. S ha ehhez még azt teszem — a nélkül, hogy e paptársunk szerénylégét bántani akarnám — hogy a kit e csapás ért, egy kötelességét méjjen érző és azt teljesíteni minden percben kész szolgatársunk, s ki eddig is talentumaihoz és lélekismeretességéhez mérve egy igen szegény egyházban nyomorgott: csak igazolni akarom azon bizalmas, szives kérésomet, hogy a mit isten adott, abból juttassunk egy parányit annak fölségelésére, ki arra nagyon is méltó. Fillérekkel gyűjtünk kincseket öntudatunknak. En sietni fogok, minden kis adományt lapomban nyugtázni s azt rendeltetése helyére küldeni. Az adakozást ezennel 5 frttal megnyitom. Kolozsvártt, febr. 10, 1875. Szász Gerő, ev. ref. pap.

= A hadjárat tehát meg van indítva! Az „Erd. prot. közlönynek“ pusztulni kell. A szent liga; a kevés, de válogatott férfiakból álló tábor kétségen kívül minden el fog követni, hogy ezt az akadályt elhárítsa utjából. Meglátjuk, mibe fognak még kezdeni, hogy céljukat elérjék. Egyelőre eléggé elszomorító utat választottak. Azokra nem reflektálunk, a mik Kolozsvártt történnek. De figyelmeztetni akarjuk olvasóinkat a budapesti „Egyházi és iskolai lapra,“ melyben — akarjuk binni — a Ballagi háta mögött, egyre-másra küldik harcba csatárjaikat, e szomoru lovagokat. Előbb m. k. most Makkai Domokos ur kezdte meg piszkolódásait azon ürügy alatt, hogy mi elzártuk lapunkat előttük. Isten látja lelkünket, hogy tiszta kézzel intéztük dolgainkat; semmi érdekünk, semmi utógondolatunk nem volt; csak azon cél, hogy a botrányokat, a mevarjire lehet, elkerüljük. De ő kivetetlenkedni akart. Átcsodáltak a harcot oly t érre, hol hátra nem maradhatunk. Majd meglássák, mit fognak elérni vele s legyenek készen, elvállalni a felelősséget azon dicstelen küzdelemért, mely be fogja szanynyezni vakmerőségüket, melylyel elfele akarták érdekeiket. Makkai ur egy levelet is intézett az említett lap szerkesztőjéhez, melyben elbeszéli keserveit s e paszszussal zárja be: „kijelentem, hogy az „Erd. prot. közl.“ bármi nemű személyes támadásait többé figyelembe nem veszem!“ Azt eddig is tudtuk, hogy a miota a prot. theol. könyvtár II-ik kötetére ráfirkálták, hogy „revidálta Makkai Domokos,“ ez a jó ur szentül hitte, hogy a Hase polemikáját nem Hase írta, hanem ő s rendesen magas hangon szeret beszélni. Hanem, aludják csöndesen; az „Erd. prot. közl.“ soha sem fog önmagáról anynyira megfélekedezni, hogy Makkai urig leereszkedjék.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvártt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 18, 1875.

216—7. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy íven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

110.—1875.

Körrendelet.

Igazgató-tanácsunk, főtiszt. és mltsgos püspök aa. idei 56. számú körlevelében kifejezett azon intézkedése, mely szerint a püspöki köröztetéseket jövőre nem az „Erdélyi protestáns közlönyben,” hanem a régi modórban kívánja köztudomásra juttatni, nehogy azon félreértést vonja maga után, mintha igazgató-tanácsunk saját körözüvényeit illető régibb határozatát megváltoztatni akarná: körrendeletileg ujjlag figyelmezteti tisztelendőséged mlts. t. t. egyh.-megyéjét, hogy igazgató-tanácsunk gyorsaság, olcsóság, és célszerűség tekintetéből — minden hivatalos körözüvényeit — jövőre is az „Erdélyi protestáns közlöny” hasábjain fogja közzé tenni.

Az erdélyi ev. ref. egyházker. áll. igazgató-tanácsnak

Kolozsvártt, 1875. február 7-én tartott üléséből.

Gr. Mikó Imre,
elnök.

Bodor Antal.
titkár.

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

(Folytatás.)

És mit teszünk mi, erdélyrészi reformátusok? E kérdésre a felelet igen lehangoló; mert annak bizonyossága, hogy mi e téren nem csak a mivelt külföldtől, hanem hazai protestáns testvéreinktől is meszsziire elmaradtunk.

1848-ig lelkészeinket, dacára annak, hogy nem volt önállóan szervezett szeminárium egyik főtanodánk mellett sem, az akkori viszonyokhoz képest sokkal szélesebb körű képzettséggel bocsáttottuk ki az életbe, mint jelenleg. P. o. N.-Enyeden, hol a főtanoda azon időben minden tekintetben a hasonlók közt első volt, a nyolc-osztályu gymnázium fölött három két-két éves tanfolyam volt szervezve, u. m. bölcsészeti, jogi és hittani. Az utóbbira az ifjak csak akkor vétettek föl, ha a bölcsészeti és jogi tanfolyamot bevégezték. A közép, vagy jogtani tanfolyamon a leendő theológusok a többek közt néhai Szász Károlytól termé-

szettant; néhai Farnos Károlytól alkotmánytant, hazai és romai közjogot; néhai Péterffi Lászlóól statisztikát és politikát; Mihályi Károlytól természeti jogtant; néhai Zeyk Miklóól vegy- és műtant hallgattak.*) Akkor tehát anyaszentegyházunk azon meggyőződésben élt, hogy a gymnasium nem adhat a növendékeknek oly terjedelmű képzést, hogy annak végeztével a szorosabb értelemben vett theológiai tudományok hallgatására bocsáttathassanak az ifjak; sőt ellenkezőleg, a papi pályára készülőknek alkalmat kell nyitni arra, hogy a felsőbb tanfolyamokon más szükséges ismereteket is elsajátíthassanak. E meggyőződés igazolásul szolgált azon — nézetünk szerint is — helyes fölfogás, mely szerint tekintettel hazai viszonyainkra és azon elhivatásra, melyet papjainknak hivaikkal szemben be kell tölteni, nálunk a lelkész-képzésnek kizárólagos célja nem lehet az, hogy „tudós” theológusokat növeljünk, hanem az, hogy a theológiai tudományos képzést kellő öszhang-

*) Lásd az enyedi főtanoda felsőbb tanfolyamainak tervét az egyházkerület levéltárában 1847—270. sz. a.

zásba hozzuk azon tudományok tanításával, melyeknek elsajátítása szükséges arra, hogy papjaink az általános műveltségnek színvonalán álljanak.

És mi történik ma?

Készséggel elismerjük, hogy nagy-enyedi főtanodánknál a szorosabb értelemben vett teológiai tudományok tanítása, főleg az utóbbi években, jelentékeny lendületet nyert, oly tantárgyak vétetvén föl a tantervbe, melyekben egy protestáns lelkésznek tájékozottnak kell lenni. De e mellett, a lelkész-képzésnek azon iránya, melyre a hazai többi prot. szemináriumok kivétel nélkül mind súlyt fektetnek, mint egy protestáns pap műveltségének szükségképpen kiegészítő részére, s melyet a régibb időkben anyaszentegyházunk is szem előtt tartott: jelenleg Nagy-Enyeden teljesen parlagon hever. Méltányolni tudjuk ugyan súlyját azon érvelésnek, mely szerint a szorosabb értelemben vett teológiai tudományok az utóbbi évtizedekben oly dimenziót nyertek, hogy ha azok kellő alapossággal mind előadatnak, a teológusok idejét és erejét nagy mértékben igénybe veszik. Föl tudjuk fogni indokait azon nemes ámbiciónak is, mely arra készíti egyik, vagy másik hittanárunkat, hogy tanítványait a teológiai tudományok roppant birodalmainak minden mélyseibe bevezesse.

Ámde, az anyaszentegyháznak más szempontból kell a kérdést fölfogni. Ha megvárja ifjaitól, hogy fölszenteljék egész életüket azon pályára, melynek tövise oly sok, virága oly kevés; ha megköveteli tőlük, hogy nemes önfeláldozással, a csontoknak és velöknek megoszlásáig szolgálják a Krisztus ügyét: akkor egyszersmind eleven érzetével kell bírnia azon erkölcsi kötelességnek, melyet önfentartása érdekében magára vállalt s mely abból áll, hogy a papságnak ugy szellemi fölvirágzását, mint anyagi tekintetben sorsának jobbra fordulását első sorban és mindenek felett szíven hordozza. Annak a papságnak, mely verejték-hullatással s gyakran rongyolló ruhákban, megaláztatva, de meg nem törve soha, háromszáz esztendő óta küzd anynyi ellenséges áramlatokkal szemben azon zászló körül, melyre e két szó van följegyezve: világosság és szeretet; annak a papságnak, melyről bérces kis hazánk történetében kitörülhetetlen betűkkel van följegyezve, hogy ővé

az érdem oroszlány-része azon nemes küdelmekben és győzelmekben, melyeket a protestántizmus szelleme átélt s kivivott s ezért méltán elmondhatja magáról, hogy „megbűnhődte a múltat s jövődőt“ s eljött immár az időnek teljessége, hogy megváltatása bekövetkezzék.

Méjj meggyőződésünk ennél fogva az, hogy anyaszentegyházunknak ez idő szerint — ha jövődjéről lemondani, nem akar — elodázhatatlan ketős kötelességet kell, az erő-feszítés egész teljességével, teljesíteni.

Egyik az, hogy a papság anyagi helyzetét javítsa, mert oly egyházkerület, melyben a papi állomásoknak több mint egyharmada 300 frtnál kevesebbel van javadalmazva s hol meghaladja a százat az oly egyházközségek száma, melyekben 200 frtra sem emelkedik föl: csak teng és sinlik, de nem él és virágzik. Nincs az egész prot. világban egyetlen egy — csak valamenynyire is rendezett — egyház-kerület, mely a papság javadalmazásának ügyét egészen az egyes egyházközségek szabad tetszésére bizná, hanem ezt s illetőleg a papi fizetések minimumát a legnagyobb rész központi törvényhozási intézkedések útján szabályozta. Így p. o. a régi porosz tartományok a fizetés minimumát 600 tallérban állapították meg. Koburgban és Weimarban 400, Badenben és Gothában 500, Bajorországban 515, Württembergben 586, Szászországban 600, Braunschweigban 700 tallér a legkisebb fizetés. Ezek közül, a nagyobb résznél, a törvényhozás az iránt is intézkedett, hogy a szolgálati idővel együtt növekedjék a fizetés is. Így p. o. Badenben 20 évi szolgálat után a fizetési minimum 835, — 25 évi után 944, — és 30 éven felül 1105 tallér. A gothai állomásoknak fele meghaladja a 700-at; a szászországi 1112 állomás közül csak 197-nél van meg a 600 tallérnyi minimum s 603 megközelíti az 1000-et, a többi azt is túlhaladja. Oldenburgban az átlagos közép jövedelem 1000 tallér, Braunschweigban 1013, Württembergben 951 állomás közül 400 meghaladja a 800 tallárt, stb. *) Angliában, Schweitzban és az Egyesült Államokban a viszonyok még kedvezőbbek.

E tekintetben a hazai testvér-egyházkerületek is messzire túlszárnyaltak minket. Így például,

*) L. az „Egyházi Reform“ f. évi 10-ik számát.

a dunamellékiben legkisebb fizetés 800 frt.; ugyanazon egyházkerület budapesti traktusában 1200 frt. Ha nem is épen ily kedvezők az állapotok a többi egyházkerületekben, de — tudomásunk szerint — 500 frtnál kevesebbel javadalmazott papi állomás a ritkaságok közé tartozik egész Magyarországon. A mi anyaszentegyházunk törvényhozó testületének is egyik legsürgetőbb kötelessége, intézkedni e tekintetben, ha más úton nem lehet, a gyöngébb egyház-községek csoportosítása által, melyet azonban a fizetési minimum megállapításának kell megelőzni.

A másik kötelessége, az eddiginél sokkal szélesebb körű képzésre nyitni utat a papi pályára készülőknek. Eltűntek azon idők, midőn az emberek a kegyeletes tisztelet érzelmével csüngöttek az egyházon és annak szolgáin, bárminők lettek légyenek is azok; midőn a papi állás már magában véve a tekintély, hatalom és méltóság dicsfényével övezte körül a papság halántékait; midőn népek és nemzetek fölött uralkodó hatalom volt az egyház és vallás, még pedig nem az az egyház és vallás, melyet a Krisztus alapított és hirdetett, hanem az, a mivé azt egyesek hatalomvágya, millióknak önző érdekei, a népek tudatlanságát kizsákmányolva, átalakították. A protestantizmusnak örök dicsósége, hogy az emberi szenvedélyek és tudatlanság által alkotott és védett eme bálványokat részben romba döntötte, mert milliók és milliók számára győzelemre juttatta a lelkiismeret szabadságát, az egyén szabad vizsgálódási jogát; tért hódított azon fölfogásnak, mely szerint nem a születés, rang, hivatal határozza meg az egyén értékét, hanem azon felvilágosultság és hűség, melylyel állását betölti s azon munka, melyet végez; érvényre emelte bennünk azon meggyőződést, mely szerint az egyháznak — mint erkölcsi-vallásos társulatlaknak — nem az a küldetése, hogy a külhatalom és tekintély fégyverével uralkodjék a lelkek felett, hanem az, hogy az igazság, világosság és szeretet isteni országának meghódítsa az elméket és sziveket és a társadalom minden rétegére tisztító, nemesítő és buzdító befolyást gyakorolván, legyen a keresztyén miveltségnek őre, ápolója, terjesztője.

Az egyház e feladatán munkálni, első sorban a prot. papság van hivatva s az egyháznak kötelessége, módot és alkalmat nyújtani arra, hogy

e tiszteinek megfelelhessen, azaz, a lehetőségig gyarapítani a papság szellemi tőkét, hogy annak minden tagja lépést tarthasson a kor előhaladó miveltségével.

Állítani merjük azonban nyíltan, hogy egyik tanodánk sem rendelkezik jelenleg sem az anyagi, sem a szellemi erőnek azon mértékével, hogy e feladat terhét egy magában elhordozhassa. De meggyőződésünk szerint, ennek teljesítése kívül is esik bármelyik tanodánk sajátlagos elhivatása körén. Viszszás dolog az, hogy egyik, vagy másik rész végezze azt a munkát, melyet az egésznek kell végezni, miután gyümölcseit az egész élvezi. Megadni leendő lelkészeinknek a kellő szellemi képzettséget: ez anyaszentegyházunk egyetemének, a szó legméjebb és igazabb értelmében, közös ügye, közös érdeke s abból folyó s elútasíthatlan közös kötelessége!

E szempontból fogjuk mi föl a kérdést. Ennél fogva, részünkről nem csatlakozhatunk azon indítványhoz, mely a nagy-enyedi theol. szemináriumnak Kolozsvárra egyszerü áthelyezését javallja. Mert ez indítvány oda megy ki, hogy a lelkész-képzés anyagi és szellemi egész terhét továbbra is azon tanodánk egy magában hordozza. Mi, a fölfeltett indokok alapján, e követelést sem az osztó igazsággal, sem anyaszentegyházunk jól felfogott érdekével öszszeegyeztethetőnek nem tartjuk.

De igenis óhajtjuk s jövendőnk egyik legnagyobb fontosságú élet-kérdésének tekintjük, hogy anyaszentegyházunk egyeteme, saját központi erején, öszszes főtanodáink anyagi s részben szellemi közreműködésével szervezzen és tartson fenn egy oly prot. szemináriumot, mely céljának teljesen megfeleljen s e végett a főntebb körvonalozott értelemben s korlátok között érvényesítse rendelkezési jogát és hatalmát.

(Folytatása következik.)

V á l a s z ,

t. Szabó Sámuel tanár urnak.

(Folytatása és vége.)

A t. tanár ur azonban, úgy látszik, ezzel sem elégzik meg, hanem a legapróbb részlet-kérdésekre nézve programot kíván. Őszintén megvallom, hogy mióta sorait olvastam, nem egyszer tünődve kérdeztem magamtól. vajjon, hova céloz a t. tanár ur e kérdéssel? S e mai napig

sem tudtam más válasza jutni, mint hogy ez úton akarja kideríteni, hogy a körvonalozott tananyagot, terjedelménél fogva, a rövid napok keretébe ugyanazon tanuló ifjúság számára lehetetlen beszorítani; vagy ha igen is, de napjára anynyi óra jut, hogy az ifjak elviselhetetlenül túl lesznek terhelve. Ha ennek kimutatása azon utó-gondolat, mely a t. tanár urat a kérdés fölvetésére indította, legyen szabad, legelőbb is figyelmeztetnem az emlékirat következő soraira: „a tanszabadság termékeny elve, melyet a mivelte külföld régóta, a hazai prot. egyházkerületek közül a tiszáninneni s túli a közelebbi időkben proklamáltak s melynek fűvös hatását a gyakorlat kétségbe vonhatatlanul igazolta, a mi papnöveldeknél is érvényesítendő lenne, azon korlátozással azonban, mely szerint a theológiai szakpályára vonatkozó tanórák számának minimuma megállapíttassék s azon kívül a theológusoknak szabad tetszésére bizassék az előadandó tantárgyak közül választani“ (47-ik lap.) Az emlékiratban e szerint a tantárgyak sorozata nem azon célzattal van körvonalozva, hogy valamennyinyinek hallgatása a theológusokra nézve kötelező legyen; sőt ugyanazon lap végso-raiban világosan ki van mondva, hogy a „theológusoknak alkalom volna nyitandó a következő elméleti s gyakorlati ismeretek elsajátítása,“ sat.

Igy p. o. a tiszántúli egyházkerület debreceni főtanodájában, az akadémián, 1873-iki közgyűlésében életbe léptette a theológusok számára a tanszabadságot, vagy is, szabad választást engedett nekik a négy éves tanfolyamon előadott 30 tantárgy között, de oly megszorítással, hogy hetenkint legalább 16 órát tartoznak hallgatni a szakpályájukra tartozó tudományokból, mert csak ez esetben számíttatik be az év a törvényes akadémiai időbe. Alkalom van számukra nyitva rendszeres bölcseztan, bölcseztan-történet, bölcseztani erkölcsstan, észjogtan, általános neveléstan, angol-nyelv, sat. hallgatására a nélkül, hogy bármelyik is ezek közül rájuk nézve kötelezett tantárgy volna.

Kérem a t. tanár urat, szíveskedjék, az emlékiratban közlött tantárgy sorozatot is ily szempontból tekinteni s akkor, azt hiszem, fentebb jelzett aggodalma — ha ugyan sejtelmem alapos — szétoszlik.

Föltéve azonban, de meg nem engedve, hogy az emlékiratban közlött tan-anyag egész terjedelmében kötelezett lenne a theológusra nézve, a gyakorlati kivétel még azon esetben sem volna lehetetlen. Állításom igazolásául, hadd alljon itt a következő táblázatos kimutatás.

Első év.	
1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) A bölcseztani tudományok alaki encyklopédiája hetenkint 3 óra.	1) A theol. tudományok encyklopédiája het. 3 óra
2) A theol. tudományok encyklopéd. ht. 3 óra.	2) Ó-szövetségbe bevezetés het. 4
3) Általános neveléstan 3	3) Új-szövetségbe bevezetés 4 "
4) Ész-jogtan " 3 "	4) Általános tanítástan " 3

5) Magyar közjog és alkotm. történet 3 "	5) Ész-jogtan 3
6) Szidó nyelv " 6 "	6) Magyar közjog és alkotm. történet 3 "
7) Héber régiségtan és Po-laestina földrajza " 2 "	7) Módszertan s népisk. szerv. " 2
Összesen 23 "	8) Görög régiségtan " 2 "
	Összesen 24 óra.

Második év.	
1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) Vallás-bölcsészet, hetenkint 5 óra	1) Vallás-bölcs. ht. 4 "
2) Egyetemes egyh. történelem 5 "	2) Egyet. egyh. történelem 5 "
3) Homiletika 4 "	3) Homiletika " 4 "
4) Ó-kori bölcseztan története " 3 "	4) Ó-kori bölc. története 3 "
5) Ó- és Új-szövetség magyarázat " 4	5) Ó- és Új-szövets. magya. 4 "
6) Angol-, vagy francia-nyelv " 3 "	6) Gazdaságtan, gyümölcsész, kertész " 2 "
Összesen 24 óra.	7) Angol-, vagy francia-nyelv " 3 "
	Összesen 24 óra.

Harmadik év.	
1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) Biblia theológia, hetenkint 8 óra	1) Jézus élete, het. 5 óra
2) Középkori bölcseztan-történet " 3	2) Középkori bölcseztan törté. 3 "
3) Ó- és Új-szövetség magyarázat 4	3) Ó- és Új-szövetség magyarázat 4 "
4) Kura pastoralis és liturgika 3	4) Egyetemes prot. egyh. jog tekintettel a hazaira 4
5) Szónoklattani gyakorlat 2	5) Katechetika " 2 "
6) Angol-, vagy francia-nyelv " 3 "	6) Szónoklattani gyakorlatok 2 "
Összesen 23 óra.	7) Angol-, vagy francia-nyelv " 3 "
	Összesen 23 óra.

Negyedik év.	
1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) Ker. hittan, tekintettel a hitcikkek történetére, hetenk. 5 óra	1) Ker. hittan, tekintettel a hitcikkek történetére, hetenkint 5 óra
2) Symbolika 4	2) Symbolika " 4 "
3) Ker. erk. tan 4	3) Ker. erkölcsstan 4 "
4) Újkori bölcseztan története 3 "	4) Újkori bölcseztan története 3

4) Ó- és Új-szövetség magyarázat . . . " 4 "	5) Ó- és Új-szövetség magyarázat . . . 4 "
6) Szónoklatlatai gyakorlat. " 2	6) Szónoklatlatai gyakorlat. " 2 "
7) Gazdaságtan " 2 "	6) Gazdaságtan " 2 "
Összesen 24 óra.	Összesen 24 óra.

Ime, a t. tanár ur kívánságának eleget tettem. Jól tudom, hogy e beosztásra akárhány ellenvetést lehet tenni, akár a tantárgyak sorozására, sokaságára, akár az órák számára nézve. Különbösen is, egy ily tanterv elkészítése nem az én feladatom; hanem theológiáé tanárainknak — mint első sorban szakfériaknak — tiszte s én tőlük kontárkodásomért, melyre a t. tanár ur fölhívása mintegy kényszerített, előre is boosánatot kérek

Fogadja a t. tanár úr tiszteletem nyilvánítását!
Kolozsvárt, február 4, 1875.

Szász Domokos.

Az igazgató-tanács gyűléséből.

Kolozsvárt, február 14-n, 1875.

Elnök: nmlt. Gr. Mikó Imre. Jelen voltak: főt. Nagy Péter, püspök, Ince Mihály, Sárkány Ferenc, dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) Főt. Nagy Péter, püspök aa. a kiküldött bizottság nevében beadja az 1874. évi állam-segély kiosztásáról megállapított javaslatot. Egész terjedelmében elfogadtatott. (Jövő számunkban közöljük. Szerk.)

2) A n.-enyedi főtanoda ügyében kiküldött egyh.-ker. bizottság tudatja, hogy Szabó Ferenc volt számadó az iránti kérése, hogy számadásához némely okmányok vele közöltessenek, nem teljesíthető; mert határozottan azt sem jelöli ki, hogy mely és hány okmány közöltessék, sőt ha igaz azon állítása, hogy számadásait elkészítette, azokra nincsen szüksége; de ettől eltekintve, kérelmesnek már törvényszékhelyre meghagyatott számadásainak 30 nap alatti beadása, mely határozat ellen semmisségi panaszszal élt s így a per-ügy a m. kir. kuriánál áll s célszerűtlennek találja okmányok közlése által a pert tovább-odazás esélyének kitenni. Továbbá igazolja, hogy kérelmes bentartott fizetése özv. Técsi Sámuelné által foglaltatott le s végrehajtásilag részére törvényszékhelyre kiutaltatott s így a tanoda még inliquid követelésébe nem volt jogosítva viszsztatartani. A bizottság nyilatkozata tudomásul vétetett s kérelmes annak értelmében értesítettik.

3) A n. m. kultusz-miniszter ur tudatja, hogy a négy kincstári ösztöndíjas részére az 1874-5-ik tanévre az ösztöndíj folyosított. 1852-ik évken hat ösztöndíjas hely állapítottván meg, felterjesztés intéztetik a n. m. kultusz-miniszter urhoz a betöltetlen két ösztöndíjas hely viszsztatartása végett s az utalványról az illető tanodák értesítetnek.

4) Benedek Ferenc esperes, aa. felterjeszti a kutyfalvi egyh.-község kisajátított fekvőségeiről a m. keleti vasút kisajátító osztályával kötött egyességet, mely szerint a föld kisajátítási összege 4068 frt. 60 krban állapított meg, s mellékli a lelkész kimutatását, mely szerint egyházi épületért 275 frt. kártérítési összeg állapított meg, holott a mellékelt bizonyítvány szerint azon helyen épület nem létezett s a megállapított kártérítési összeget sem kapta az egyház kezébe. Előleges elvi megállapodások után a kártérítési összegek illetősége kiszámítása végett az ügyiratok áttétetnek a számvevőhöz s a kisajátítás alkalmával elkövetett viszszaélés tárgyában a szükséges intézkedések megtétele végett a nagy m. kultusz-miniszter ur útján felterjesztés tétetik.

5) Basa Mihály esperes aa. panaszt emel Bogdán Lajos gazda-gondnok eljárása ellen, hogy hivatalos felkérésére nem is válaszol és a m.-dácei egyházat a n.-enyedi főtanoda erdejéből illető ölfa javadalmot nem adja ki. A panasz nyilatkozat-tétel végett gazda-gondnokkal közöltetik.

7) Számvevő tudatja, hogy Sárkány Ferenc pénztárnok által a moldova-oláhországi miszsió alapról beadott múlt évi számadását helyesnek találta. Pénztárnok szokott fennhagyással a számadás terhe alól feloldoztatik s azon egyh.-megyék, tanodák és püspöki vizsgálat alatt álló egyh.-községek, melyek a segély-összeget nem küldötték be, felhivatnak folyó évi april 1-ig leendő beküldésére.

8) A n. m. kultusz-miniszter ur a dálnoki egyh.-község felekezeti iskolája községi iskolai célra felsőbb jóváhagyás nélkül lett átvétele ellen tett felterjesztés folytán tudatja, hogy az illető tanfelügyelőt utasította a fennálló szabályok pontos megtartására s hasonló esetek elkerülésére. Tudomásul vétetett.

9) Főt. Nagy Péter püspök, elintézés végett átteszi Kántor Lajos ploesti lelkész levelét, melyben tudatja, hogy az egyh.-község az anya- és jegyzőkönyveket tőle — tiltakozása dacára — elvitte s szerződvénye értelmében felmondott. Utasittatik az egyh.-község az elvitt anya- és jegyzőkönyvek viszszaadására s miután egyházi törvényünk felmondható díjlevelet nem ismer, a felmondás érvénytelen s a felmondási záradék kihagyásával újolag szerkesztendő díjlevelet megerősítés végett terjeszse föl, ellen esetben nem fog egyh. kerületünk hatósága alá tartozó egyh.-községnek tekintetni s mint ilyen nem segíyezhető s a nyert 200 frt. segély megtérítés iránt is a szükséges lépések megtétetnek.

10) Debrecen sz. kir. város közönsége tudatja, a b. e. gr. Teleki Sámuel volt kancellár által a püspöki jövedelem gyarapítására tett alapítvány felmondása elfogadását; azonban, késznek nyilatkozik, az alapítvány után 6% kamatot fizetni. A felmondás tudomásul vétetik s felhivatik az összeg befizetésére.

— Előadatott még ezen kívül 11 ügydarab.

B—r. A—l.

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

A püspökök befolyása a szerint módosul, a mint azt a pápák és császárok saját uralmuk érdekében irányoztatják innen a küzdelem az egyház olasz és német elemei között, innen a hires investiturai viszályok.

Németország császárai német pápákkal bírnak Rómában és a német pápák majdnem mindnyájan megöletnek az örök városban.

Végre, VII. Gergely, a pápák caesarja lép a trónra. Ez a pápák szabad választására törekszik, a püspökök függetlenségére, az egyházi javak centralizációjára és igazgatására; arra törekszik, hogy az egyházat oly társulattá alakítsa, mely a világon kívül és felül áll, hogy minden áron visszafoglalja Krisztus sirját egy oly háboruban, melynek jelvénye a kereszt és oly sereggel, melynek tábornoka a pápa; s hogy emancipálja magát a császári germanizmus alól: feltalálja azt a mesét, hogy szt. Péter öröksége nem más, mint Konstantin ajándoka, arra kényszeríti a császárokat, hogy térden csuszva, remegve, vezeklő szőrruhába öltözve, lesték a pápai ajkáról a szót, mely felláztatja, vagy lecsendesíti a népeket, kezeinek mozdulatait, melyek megnyugtatók, vagy boszúra ingerlik az egeket. Ha a pápa nem lett volna a középkorban, Európa meghalt volna a polgárosodásra nézve s ha a közszellem egészen meghódolt volna a pápának, Európa ma egy mozdulatlan, egy ázsiai vallási birodalom lenne nagy Lamájával az örök városban.

Szerencsére, megvolt az ellentmondás szelleme, mely meggátolta, hogy az emberi természetet egészen elnyelje annak egyik eleme. A pápával szemben hatalmas ellenzék fejlődött, mely arra emlékeztet, hogy immár független a polgári gyámságtól s hogy a nyugoti császárok tettek számára csak nem rég nagy adományt. Sem a háboru, sem az investiturai viszályok nem vezettek a helyzet tisztázására: dacára IV. Henrik megaláztatásának és III. Páskál javaslatainak, a dolgok természete azt hozta magával, hogy a küzdelem tovább tartson, hogy a bizonytalanság ne érjen még véget, hogy egyik ellentétes elv se vergődjék túlnyomóságra. Így aztán az egyház megtartja theologiai jellegét, erkölcsi lényét s ébren tartja a lélekben az eszményi elemet, — a császárság is megtartja politikai, polgári jellegét s meggátolja, hogy a theokráciai hatalom egész lényünket leigázza. E küzdelem folytán a nyugati világ egységet hoz létre a változatosságban, nyugalmat a harc közepette, egyensúlyt az ellentétes erők között. A középkor minden összhangja a pápaság és császárság közötti küzdelemből veszi eredetét. E nélkül Európa harctérré, vagy kolostorrá változott volna, általa tökéletesen meg lett mentve az emberi műveltség.

A közszellem szerte csapong Európában s a kelet mintegy varázsütésre fölébred, hogy azt felfogja; a barátok pré-

dikálnak, a népek érzik keblökben az új élet lüktetését, az utakat keresztes vitézek lepik el, a tömegek nem tudják honnan jönnek, hová mennek, csak azt tudják, hogy egy myszterium üzi-hajtja őket; azt hiszik, hogy minden város Jeruzsálem, minden emlék a szent sir, minden sivatag a pusztaság: míg a régi tudatlanság nagy része eltűnik s a modern egyenlőség nagy része hosszú küzdelmek és szenvedések után közössé lesz, s azok, kik mint a theokrácia és hűbértség szolgái indultak el, mint szabadok térnek vissza a municipiumokba, azok, kik Európából keblökben a hittel távoztak el, a pusztából Jób kételyeivel térnek vissza s a polgárosodás emberibb és fejlettebb fázisába lépnek. A pápa azt hitte, hogy ébren tartja a hitet, ha felizgatja Európát; de azt felizgatva, az ést ébresztette föl.

A kereskedelem új erejét képezi a polgárosodásnak és műveltségnek. Mint minden társadalmi erő, politikai organizmusokat hoz létre. A kereskedelemhez az adózó osztályok fölszabadulási törekvései. Olaszországban konzulátusok, Spanyolországban municipiumok, Franciaországban községek támadnak. A pápa érzi, hogy e természeti evolúció el fogja oszlatni a hit varázsát, hogy a demokrácia betörései le fogják rombolni a theokratikus arisztokráciákat. A világ megszűnik a rossz kuforrása lenni s az élet forrásává lesz; a munkás nem képezi többé a lenézés és megvetés tárgyát, hanem tovább folytatja a teremtetést; a kereskedelem, forgalom véget vett az emberek és népek elszigeteltségének s élintkezésbe hozza a katolikusokat a hitetlenekkel; a szőrruha, vezeklő öltöny, szőrszak fátyol szövetté, arany-ézüsttel kivert kelmévé, selyemmé változnak. E természeti tünetmények összes bájaikkal a vallási borzalmak ezreinek áldozataként sinlődő világ közepette úgy tűnnek föl az egyház előtt, mint az Anti-Krisztus művei. Az egyház tehát villámlait szórja a lelkiismeret és az élet átalakulásai ellen.

De Abelard gondolkozott. A gondolat Igévé, az Ige pedig testté lesz a történelemben. És az ember, kiből Abelard gondolata megtestesült, Bresciai Arnold volt, a barát és katona, tribun és aséta, bölcsész és mysztikus hitszónok, nagy ékesszóló, politikus, a demokrácia ragyogó tünteménye a theokratikus oltárok előtt, ki képes volt pillanatra megszüntetni a pápák politikai hatalmát Rómában s bizonyítani átkozódásaik tehetetlenségét, melyekkel illeték az ést, mely emancipálta magát, a szakadárságot, mely polgári jogot nyert, a munkát, mely fölszabadult, a kereskedelmet, mely egyesíti a népeket és elszigeteli az egyházat. Végül, diadalmaskodik ugyan a pápa, de Arnold eszméje Európa földjébe volt vetve. — És az eszme kikél.

IV.

Az egyház szívében tátongó méjj seb volt ütve. A keresztes hadjáratok dicsfénye elenyészett; a keresztyén hadseregek egymással harcoltak, a szent sir és a valódi kereszt a kard hatalmába került. A keresztes vitézek egy része Je-

Jeruzsálemben tart, míg mások megállanak útközben és kifosztják a keresztyén városokat, mint pl. Palermot és Konstantinápolyt. II. Frigyes meg akarja újítani Bouillon Gotfried zsákmányolásait, de a szent földön a pápának nem áldásait, hanem átkait kapja. A szakadárság diadalmoskodik oly vidékeken, melyeken a modern műveltség ébred, mint Languedocban, és a Provenceban s polgári háborút támaszt; Aragon királyai, kik az előtt kevéssel az egyháznak adták uradalmukat, az albigensek mellett harcolnak; egy féktelen, félig demagog demokrácia, mely nagyobb részben koldusokból áll, kik minden hatalom és tulajdon ellenségeinek vallják magukat, a Ferenc-rendiekkel élén, az egyházra tör, mely a királyoknak ellene szított lázadása s a szakadárság folytonos terjedése miatti fájdalomában, létrehozza az inkuizíciót, meggyújtja a máglyákat s borzalmat kelt a dominikánusokkal az arisztokratákban és királyokban, borzalmat a szakadárrokban és népekben.

Hogyan menekülhetett meg a pápa az emberi szellem e viharos mozgalmából? A keresztyénség fejéből, a pápából egy párt főnök, a guelfek főnöke lett. Ő törvényhozó volt Kánonjai által és egyházi törvényhozását a római császári törvényhozással akarta egyesíteni. Ur volt a kolostorok által, de hatalmát a királyokkal osztotta meg. Az egyetemek pápaiaknak és királyiaknak neveztetnek el, hogy kiképezzék a jog tudósok amaz osztályát, mely az isteni jog diademjét tűzi a pápák és királyok homlokára. Az egyház megalkuszik a skholasztikával, de a skholasztikában Aristoteles és Averroes, a görög bölcsészek és arab kommentátorok nagyobb tért foglalnak el, mint az atyák és a keresztyén hitvédők.

A pápaság hanyatlása tulajdonképpen a XIII. században kezdődik. E hanyatlás nem a pápák jellemében áll, mint azt némely felületesebb írók állítják, hanem az eszmék és érzelmek változásában. III. Ince, ki az egyház legnagyobb hatalmát képviseli, mint Marcus Aurelius Commodus, a hanyatlás pápáit előzi meg; ő nagy jellem, kinnek személyes ereje egy halálosan megsebesített intézményt támogat és tart fenn. Azonban, erő, értelem, erény nem elégségesek arra, hogy megszilárdítsanak oly intézményeket, melyek meggyengültek, hogy megmentsenek oly intézményeket, melyek veszendő félben vannak. Képes volt-e megmenteni Probus erényeivel a már végvonaglásokban szenvedő birodalmat? A történelem kevés oly széles látókörű és szilárd jellemű embert mutat föl, mint VIII. Bonifác. Nem haladja őt felül szt. Leo bátorságban, szt. Gergely tevékenységben, Hildebrand merész eszmékben III. Ince jellemében. Ostrom alá fogja Rómában a feudális és ghibellin Colonna-családot, mely századokon keresztül szembe száll a pápasággal és szövetezik ennek ellenségeivel; tűzzel-vassal, hegyen-völgyön üldözi azt, Palesztrínába szorítja és kegyetlenül bünteti, nem hagy fen még egy követ sem fészkekből, mely az ó-kor legértékesebb emlékeit, a modern szellem legszebb műkincseit foglalja magában, melyeknek vesztét örökkönsen siratni fogják a latin és keresztyén muzeumok.

VIII. Bonifácot nem tartóztatja vissza semmiféle emberi tekintet: magának követeli Lengyel- és Magyarországot,

parancsol Olaszországban s nem törődik sem a császárral, sem a császársággal; búcsukat hirdet, melyek meggazdagítják Rómát a zarándokok nagy áldozataival; kiközösíti és elmozdítja a polgári hatóságokat, mintha tiarája alatt rejtene a császárságot; megveti Franciaországot és Németország ellen konspirál. De ellenségei fegyveres csapatokká egyesülnek, keresik, megtalálják, megrohanják városát, ostrom alá veszik palotáját, megölik szolgáit, közelednek hozzá, ő pedig trónján, egy félisten fenségével és mozdulatlanságával várja be őket, ki bizik mindenhatóságában: fején tiára, vállain köpeny, kezében püspöki pálca. És ellenségei a feudális vértkestyűvel egy rettenetes arcul csapást mérnek képére, mely után nem marad más hátra a pápának, mint hogy fusson, elrejtőzök, hogy átadja magát egy másik fő uri családnak: az Orsinieknek s hogy aztán egy szomorú halállal muljon ki nyavalyatörései rohamok, vad átkozódások és kínzó fájdalmak közepett, melyeket neki dühöngése és tehetetlensége okoztak; így igazolván a római nép e csipős és találó mondását: „VIII. Bonifác, mint róka kerítette hatalmába a tiarát, uralkodott, mint orosz lány és meghalt mint egy kutya.”

Az ő pápasága képezi kiindulási pontját a theokrácia hanyatlásának. A pápa párthívei, a guelfek fehérekre és feketékre oszlanak; a theológusok skotistákra és thomistákra, nominalistákra és realistákra, maguk a pápák avignoni és római pápára, a katolikus nemzetek szakadár-nemzetekre, a tudományok felekezetekre, a zsinatok forradalmi gyűlésekre oszlanak, a költők pedig satirikusokká változnak, kik kötelességgel háborgatják a lélek nyugalmát, gúny-irataikkal ostromozzák a hitet és arra kényszerítik az emberi lelkiismeretet, hogy nélkülözhetetlen táplálékát a katolikus eszméknél élénkebb eszmékben keresse. A templomosok rendje, mely a pápaság arany korában látott napvilágot, mely szüntelen az egyházért harcolt keleten, e rend, Cyprus ura, Jeruzsálem védője, a pápák alattvalója feloszlatott az avignoni nagy rabszolgá: a francia királyoknak hódoló francia pápa által, javai elkoboztattak, erődei részint leromboltattak, részint a királyi csapatok által foglaltattak el. Dante a nagy költeményben, mely a katolikus szellem élő temploma, mely nem a hősök mulékony győzelmeinek, hanem az örökkévalóság felé siető lelkek utazásának van szentelve, ott lent a kioltatlan tűz és örök büntetések legalsó rétegeibe, a pokol legméjebb fenekére, csak nem a sátán torkába helyezi a pápákat, mivel Olaszország nagyságának és függetlenségének ellenségei voltak.

(Folyt kövekezik.)

VIDÉKI ÉLETT.

A n-szebeni egyházmegyéből.

(A kanonika vizitáció.)

Motto: „Pusztulunk, veszünk.

(Folytatás.)

De hagyjuk ezt! Hadd lássuk már, mit beszélnek az egyházak életképességéről a tények, a számok, s a t. szerkesztőség engedelméből, vizsgáljuk meg mindeniknek vagyoni állását.

A lamor, belső fekvősége a gr. Teleki udvarban levő templom, a jobb idők után ohajtozó papi lak s egy ujonnan adományozott kised iskolai telek, mely utóbbiaknak területe 1061 □^o; külső fekvősége: 31 hold, 9 □^o papi kanonika porció, melynek évi jövedelme m. e. 120 frt. Tőke-pénze: a magtári jövedelemből köz-egyházi célokra tőkésített 116 frt, mely évenként 29 frt. kamatot hajt. Magtár: 899 kis véka csős kukorica. Kegyhagyomány, külön iskolai tőke nincs.

Bólya, belső fekv. a romladozó papi lak s egy pusztai iskola telek = 1 hold, 1313 □^o (évenként adnának érték 15 frt. haszonbért) kül. fekv. 18 h. 1221 □^o papi kan. porció, melynek évi jövedelme nem megy többre 50 forintnál; továbbá, 42 hold erdő, mely évenk. 60 frtot hajt. Egyházi-tőke: régebbi tőkésítésből eredett 1456 frt, 80 kr évi kamattal; kamat- s egyéb hátralék 736 frt. 50 kr. részben fölvehetetlen. Iskola-tőke, mag-, bor-tár nincs.

Bürkös, bel. fekv. a meglehetősen karban levő templom, a használható papi- s javításra váró tanító-lak és iskola = 1428 □^o; külső fekv. az egyháznak jövedelmező (évenk. 12 frt.) 1400 □^o szántó és legelő, 3 h. 870 □^o erdő; papi s tanítói kán. porc. 11 h. 1535 □^o; évi jövedelme átlagosan véve 45 frt. Egyházi-tőke: 280 frt. 2 kr. 6% kamatra kiadva, miből azonban 65 frt. 75 kr. kérdés alatt s csaknem veszélyeztetve van; az 1869 óta pontosan soha se fizetett kamathátraléka 141 frt. 38 kr. rug. Múlt évről kiadandó hátralék: 30 frt. 49 kr. Takarékmagtár: 177 1/2 kis véka szemes gabona papiron, miután 1869 óta se a megígért vagy kiköleszött tőke, se a kamat be nem fizetett, föl nem hajtatott. Évenként a szükséghez mérten 100—150 frt. segélyt kap az egyház a birtokossági pénztárból. Ugyancsak a birtokosság ígért jövőre, egyh. megy. algnodnok, Kis K. és a lankadhatlan tevékenységű lelkes fáradozásai folytán, 300 frtot tőkésítés céljából, hanem „az ígért szép szó, s ha megadják, úgy jó.“

Bürkös filiája Ó.-Ivánfalva: belső fekv. két kised telek, egyik a templomnak és papi laknak használt szalma-födélű roskadozó házikó = 529 □^o; kül. fekv. 12 hold, 622 □^o papi kán. porc.; évi jövedelme m. e. 30 frt. Egyházi-, iskolai-tőke, kegy-hagyomány, takarékmagtár nincs. Az egyház jövedelme csak az italmérséi-jogból bejövő 30—35 forint.

Kis-Enyed, bel. fekv. a kerítetlen s egykori szebb napokról beszélő templom, a múlt évben kijavított papi lak, s egy üres iskola telek = 1380 □^o; külső fekv. 10 hold, 117 □^o papi kán. porc. évi jövedelme m. e. 38 frt. Biztos egyházi tőke (orgona alapra) 56 frt. 87 kr. 6% kamat jövedelemmel; iskolai alap-tőke = 200 frt. kegy-hagyomány, 97 frt. 29 kr. tőkésítés 7%-ot kamatozva. Kétes s pör alatti tőke 600 frt. kamat-hátralékaival együtt 861 frt. 93 kr.; pör alatti jub-legelési taxa 880 frt.; az evtizeden át felgyült s az illetéktől az egyháznak ajándékozva s jelenleg pör alatt levő papi- s tanítói-kephátralék m. e. 5000 frt. Magtár: 69 k. vk. szemes gabona, bortár 27 1/2 veder, mindkettő be nem fizetett ígérvényekben, papiroson kamatozván. Múlt évi kiadási hátralék 101 frt. 74 kr.

Mihályfalva: bel. fekv. a még erős templomon kívül a tavali égés után újra épített papi lak, (melynek fölépítéséhez a hallgatók egyetlen ingyen napszámmal se járultak) s az iskolának is használt, teljesen szármálott tanítói lak és egy bérbé adott kis telek = 1 h., 655 □^o (adnának érték évi 30 frt. haszonbért); kül. fekv. az egyháznak jövedelmező (évenk. 4 frt.) 500 □^o legelő; papi kán. porc. 12 h., 777 □^o szántó, s 15 hold, 792 □^o legelő és terméketlen hely, minek évi jövedelme összesen 45 forint.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Kegyhagyomány s iskolai tőke semmi sincs, egyházi-tőke 19 frt. Magtár: 1873 végén volt 100 véka szemes kukorica, miből a magtári helyiségben tavál 45 véka elégett; a megmaradt mennyiség 28%-ot kamatozik. Mihályfalva leányegyháza:

Szász-Veszszöd: bel. fekv. a csinos templomon kívül, az elhanyagolt papi lak s iskola helyiség = 1418 □^o (haszonbért adnának érettek 10 frtot); kül. fekv. 9 hold, 658 □^o papi kán. porc., minek évi jövedelme 40—50 frt. Egyházi-tőke: eredetileg 500 frt, a tőkésített kamathátralékkal együtt 779 frt. 57 kr. 5% évi kamatra kiadva; újabb kamathátralék: 77 frt. 96 kr. iskolai-tőke 62 frt. takarékpénztárba téve. Magtár: 62 1/4 k. v. szemes gabona, miből még be nem fizetett ígérvény kamathátralékával, 40 kis véka.

Mikeszásza: fekvőségei a gondnok távolléte miatt nem irathattak össze. Egyházi-tőke 350 frt. 6% kamatra kiadva; veszélyeztetett s pör allatti 119 frt.; kegy-hagyomány papi s tanítói fizetéssel (6% kamattal) 20 frt.; iskolai-tőke — a magtár jövedelméből tőkésítve — 20% kamatra kiadva 110 frt. (Kamat-hátralék 42 frt.). Magtár, iskolai célra — a tanító buzgósa folytán — 423 k. v. szemes gabona, 50%-re kiadva.

Sylvester Domokos,
egyhm. jegyző.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Ember-öltök alatt is csak igen ritkán előfordul, de meghatóan szép, felemelő ünnepélynek voltunk résztvevő tanui falyó hó 16-án. Arany-menyegzőjét tartotta me e napon az öreg Tárkányi György. E néven ismeri Kolozsvárt mindenki a tisztas kort ért, becsületben megöszült s személy-válogatás nélkül mindenki által őszintén szeretett földmivelőt, miután a szertartásnak vége volt, melyet e lapok szerkesztője végzett, mindenkinek szeméi telve voltak a meghatottság könnyeivel, midőn derék fiai, leányai, vejei, menyei és számos unokái jöttek, a hála csókjaival árasztani el a jó öreg szülők örömtől reszkető kezeit. E jelenetet barátságos lakoma követte, mely alatt gyönyör volt hallani azt a közvetlenséget, melyben az öreg Tárkányi excellált, holott minden szava vallásos érzésről, istenbe vetett hitről, az ő szent akaratán való megnyugvásról volt egy-egy megható bizonyítvány. A ki mindig istenben élt: istenben is fog meghalni. Őszintén kívánjuk, hogy az minél későbbre következék be; s vajha, minél több ilyen derék polgárokkal dicsekedhetnénk.

= Okvetetlenül híressé válandó m. k. urat figyelmeztetjük, hogy lapunk legközelebbi számában ismét falszifikáltunk. Az igaz.-tanácsról közölt tudósítás 4-dik pontja alatt arról van szó, hogy az enyedi vizsgáló bizottság működéséről ha vonkint tegyen jelentést e helyett, — koronkint. Olvasóinkat pedig szívesen kérjük, vegyék tudomásul e sajtó-hibát.

Nyílt posta.

5) M.-Valkóra. A tudósítást megköszönjük. A protestációkra nézve lapunkban nem tehetünk semmit; annak más útja van.

6) Péter. S. Gy. urnak. Eddig — azt hisszük — megkapta. Tarde venientibus.

7) Diosád. Sz. P. Az az előfizetés nem a mi lapunkra történt, hanem egy másra; ugyanazért az illető nekünk nem is adott át semmit. Majd kiegyenlítjük. Meg-e lapunk?

8) Kökös. B. Áron. urnak. Mi eddig is pontosan küldöttük a lapokat; csodálkozunk, hogy nem kapják. Intézkedtünk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 25, 1875.

217 — 8. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztési iroda** — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

(Folytatás.)

Ez intézet belső szervezeténél a következő szempontok volnának szem előtt tartandók.

1-ör. A tanszabadság termékeny elve, melyet a mivel külföld régóta, a hazai prot. egyházke-
rületek közül a tiszáninneri és túli a közelebbi
időkben proklamált s melynek üdvös hatását a
gyakorlat kétségbe vonhatlanul igazolta, a mi pap-
növeldeknél is érvényesítendő lenne, azon kor-
látozással azonban, mely szerint a theológiai szak-
pályára vonatkozó tanórák számának minimuma
megállapittassék s azon kívül a theológusoknak
szabad tetszésére bizassék az előadandó tantár-
gyak közül választani.

2-or. Alkalom nyitandó a theológusoknak ar-
ra, hogy a szorosabb értelemben vett theológiai
tudományokon kívül azon ismereteket is elsajátít-
hassák, melyek a közmiveltség jelen fejlettségét
tekintve, a prot. papokra nézve szükségesek.

3-or. Az elméleti tantárgyak mellett a theo-
lógusok gyakorlati kiképzésére sokkal nagyobb
gond volna fordítandó, mint jelenleg.

4-er. Az elsajátítandó tananyag terjedelmét
tekintve, a szorosabb értelemben vett theol. tan-
folyam a mostani három év helyett négyre ter-
jedne.

E vezér-elvek szem előtt tartásával, a theo-
lógusoknak alkalom volna nyitandó a következő elm-
életi s gyakorlati ismeretek elsajátítására:

Első év.

1. A bölcsészeti tudomán-
yok encyklopé-
diája.

2. A theol. tudományok
encyklopédiája.

3. Magyar közjog és al-
kotmány-történet.

4. Ész-jogtan.
5. Bibliai bevezetés.
6. Általános nevelés- és
tanítástan.
7. Módszertani és nép-
iskolai szervezet.
8. Zsidó és görögnyelv.

Második év.

1. Vallás-bölcsészet.
2. Ó-kori bölcsészet tör-
ténete,
3. Egyetemes egyház-
történet.
4. Ó- és uj-szövetség
magyarázat.
5. Homiletika.
6. Gazdaságtan (gyü-
mölcészet, kerté-
szet.)
7. Angol és francia nyel-
vek.

Harmadik év.

1. Biblia-theológia.
2. Középkori bölcsészet
története.

3. Jézus élete.
4. Egyetemes prot. egy-
házi jogtan, különös
tekintettel a hazaira.
5. Ó- és uj-szövetség
magyarázat.
6. Kúra pasztoralis, li-
turgika és katheke-
tika.
7. Szónoklattani gyakor-
latok.
8. Angol- és francia-
nyelvek.

Negyedik év.

1. Hittan, tekintettel a
hitekek történetére.
2. Ujkori bölcsészet tör-
ténete.
3. Symbolika.
4. Ker. erkölcsstan.
5. Ó- és uj-szövetség
magyarázata.
6. Szónoklattani gya-
korlatok.
7. Gazdaságtan.

Egy ily szervezetű intézetnek ez idő szerint
nem lehet más székhelye, mint Kolozsvár.
Feleslegesnek tartjuk, e nézetünket tüzetesebben in-
dokolni, mert önmagát magyarázza meg. Ennél
fogva, csak a következő érvekre szorítkozunk.

1-ör. Anyaszentegyházunk, a főtanodák anyagi
gyámolításának közreműködése és saját központi
erejének igénybe vétele mellett is, aligha lehet
képes a szükséges új tanszékek föllállítására és
főntartására. Ez erőfeszítésre Kolozsvártt nincs
is semmi szükség, miután itt — mint az egye-

tem székhelyén — bölcsészeti, jogi, neveléstani, gazdasági és modern nyelvtani tanszékeket tart fön maga az állam. Anyaszentegyházunk menthetetlen bünt követne el, ha akár felekezeti szükkeblüség, akár féltékenység okán a kínálkozó kedvező alkalmat felhasználni, elmulasztaná s nem nyitna alkalmat leendő lelkészeinek arra, hogy a fentebb jelzett ismereteket — önmagának minden megterhelhetése nélkül — elsajátíthassák. Fölhozott ez ellen az, hogy theológusaink számára felesleges az egyetemi előadások hallgatása, miután a nagy-enyedi főtanodánknál jelenleg is van bölcsészeti és neveléstani tanszék. Igaz, hogy van; csak hogy a mint a főtanoda értesítőjéből látjuk, sem a bölcsészet, sem a neveléstan tanára a theol. tanfolyamon semmiféle tantárgyat nem ad elő, mert mind kettőnek erejét s idejét a gymnasiumi előadások teljesen igénybe veszik. Ennél fogva, eltekintve attól, hogy a mint elősoroltuk fentebb, a theológusoknak oly ismeretek elsajátítására is útát kell nyitni, melyekre ez idő szerint ott semmiféle tanszék nincs, a bölcsészeti, nevelés- és oktatás-tani előadások hallgatása is rájuk nézve aligha felesleges volna. Felhozott azonban az is, hogy ez rájuk nézve nem csak felesleges, sőt esetleg veszélyes is, mert föltehető, hogy egyes tanárok az egyetemen ultramontán, v. materialistikus szellemben tanítanak s theológusaink gondolkozásmódját megmételtyezik. Ez észrevétel, valóban, sajtóságos. Mint fentebb láttuk, egyes római pápák, hogy klerikusaikat az egyetemi mételetől megóvják, eltiltották őket azoknak látogatásától, de az egész prot. világban még a legorthodoxabb párt kebelében sem fordult elő még egyetlen egy példa sem arra, hogy a tudományok birodalmában fölmerült irányzatok megismerésétől a theológusokat féltették volna; mert hiszen, a protestántizmusnak épen egyik alapelve az, hogy: „mindeniket megvizsgáljatok s a mi jó, azt megtartsátok“ Prot. anyaszentegyházunk eddig mindig örült, ha ifjai mentől nagyobb számmal látogatták az egyetemeket, ámbár e veszélynek mindig ki voltak téve, sőt az újabb időben a theológusokra nézve, bizonyos esetekben kötelezővé tette azt. A történelemben föl van jegyezve, hogy hajdan Zwingli épen azért ment a bécsi egyetemre, hogy ott közelebbről megismerkedjék egy veszélyes irányzat-

tal, az akkori skholasztikával, hogy azt saját feyverével verje meg.

2-or. Kolozsvár nem csak anyaszentegyházunk kormányzásának központja, de egyszersmind ebből folyólag szükségképen a püspökség székhelye. És részünkről a főnforgó kérdésben e körülménynek kiváló fontosságot, sőt döntő súlyt tulajdonítunk. Papságunk magatartásának egész jövődjére meszsziire kiható s szavakban ki nem fejezhető áldásos befolyással leendő, ha annak szellemi kiképzése egymás nyomdokába lépendő püspökeink vezetése, sőt a képzésben közvetlen és folytonos közreműködése mellett megy végbe. A ki e tétel igazságát föl fogni, nem tudja, vagy nem akarja: annak számára hiábanvaló ennek bármily tüzetes indokolása.

3-or. Kolozsvár ez idő szerint az erdélyi részekben nem csak a magyar nemzeti tudományosságának, hanem egyszersmind a magyar társadalmi miveltésnek is gyúpontja. Értjük azt, ha a katolikus egyház klerikusait a társadalomtúl s annak — nézete szerint — kártékony befolyásától nagy gonddal elzárva, neveli föl azon kászt számára, mely hierarkhikus törekvéseinek sajátlagos eszköze s legfőbb tényezője. De a protestántizmus szelleme e felfogást határozottan kizárja s elítéli. A prot. papnak társadalomban kell élni, azzal együtt érezni, annak nemesebb érdekeit s törekvéseit szíven hordani s jótékony befolyását minden irányban érvényesíteni. Hogy e feladatát teljesíthesse, főlemelkedettnek kell lennie a társadalmi miveltés azon színvonalára, melyre saját kora eljutott s erre alkalmat nyitni, erkölcsi kötelessége azon vallásos társulatnak, melynek szolgálatában áll. Érvelni lehet e felfogás ellen azzal, hogy a szegény prot. papot, ki egész életét egy a nagy világtól elzárt falusi község csöndes parokhiájában tölti el, nem kell a fejlődésnek épen legválságosabb éveiben a nagy világ kísértéseinek kitenni s felköltetni benne oly vágyakat, melyeket későbbi helyzete kielégíteni, nem képes. Mintha bizony, a protestáns papnak élete, akárhol legyen annak színhelye, nem volna — bár különböző formákban — de folyton megújuló kísértéseknek kitéve; s mintha bizony a legutolsó községnek nem volnának meg sajátlagos bűnei, melyek ellen a lelki erő egész teljességével küzdeni és mindig küz-

deni kell. Jézus Krisztust a kísértő lélek a pusztában is fölkereste s a szolga nem lehet nagyobb az ő uránál. És hol van a föld kerektségén egyetlen pont, hol a lemondás és önmegtagadás keresztjétől a prot. pap mentesítve volna s méjj meggyőződésünk, hogy e kereszt elhordozására annál képesebb, mentől miveltebb gondolatban és érzelemben. Avagy New-York és Cambridge, Berlin és Bécs, Pest és Debrecen prot. papnöveldéi a nagy világ bűnei által mind megejtett s kielégíthetetlen vágyakkal teljes lelkészetet bocsátanak-e ki az egyszerű falusi községekbe? És avagy mi ezekhez képest a mi gyakran setét színekkel rajzolt Kolozsvárunk, mely nem sokkal nagyobb, mint Tübinga, s melynek társadalmi élete az erdélyrészi többi még kisebb városokéitól legfőlegb abban különbözik, hogy amazokénál sokkal fejlettebb s a szellemi képződésre tágabb tért nyit?

A mi ez intézet szervezetének és fõntartásának gyakorlati oldalát illeti, e tekintetben anyaszentegyházunk föladata — nézetünk szerint — abban áll, hogy a feledség homályából kivegye és érvényre emelje azon egyhangulag hozott határozatát, melyet mint fentebb jelzõk, már 1847-ben, a helyzet követelményeinek magaslatára emelkedve, megállapított, midõn az egyes fõtanodáknál külön álló theol. tanszékek s a theológusok javára tett alapítványok öszpontosítását kimondotta. Igaz, hogy akkor az öszpontosítás székhelyétül Nagy-Enyed volt kijelölve, mint a püspökség székhelye s mint oly hely, hol a theológusok a szükséges jogi, bölcsészeti, nyelvtani, stb. ismereteket, az akkori idõ követelményeihez mérten, egész Erdélyben a legteljesebb mértékben elsajátíthatták. De a kinek van szeme a látásra, az lássa, hogy e tekintetben az idõk megváltoztak s a mi akkor az erdélyi magyar protestántizmus életében volt N.-Enyed, az ma sokkal fokozatabb mértékben Kolozsvár. Idõ elõtti volna s feladatunk körén kívül is esik, részletesen kijelölni azon forrásokat, melyek e központi intézet anyagi fõntartását biztosítják. A részletek kidolgozása, az intézet fölállításának elvi elhatározása után, egy kiküldendõ bizottság feladata levén, e tekintetben is ez úttal csak a vezér-elveket bátorkodunk jelezni. Járulni kellene ennek fõntartásához:

a) az anyaszentegyház közpénztárának, mielőtt többre terjeszkedhetne, az által, hogy a szegény sorsu és jó igyekezetü theológusok számára az állam-segélybõl, melynek főcélja épen a vallásos élet fölvirágzását elõmozdítani, bizonyos számu évi segély-összszégeket juttatna;

b) a kolozsvári fõtanodának az által, hogy díjmentesen adna a theológusoknak szállást, átbocsátná a számukra tett alapítványokat, gondoskodnék kellõ tantermekrõl s esetleg szellemi tekintetben is közremûködne a tanításnál;

c) a nagy-enyedi fõtanoda szellemi és anyagi tekintetben, a marosvásárhelyi s udvarhelyi fõtanodák pedig a theol. alapítványok beszolgáltatásával s tehetségükhez mérten megállapítandó évi általánynyal mûködne közre;

d) a theológusok segélyezéséhez járulnának az egyes egyházmegyék is, részint létre jött, részint múlhatatlanul létre hozandó domestikájokból.

Ime, a források jelezve. Elsõ tekintetre, a kivitel nehéznek látszó; de ne feledjük, hogy minden nagyobb szabású munka akadályokba ütközõ s diadalra csak is az erõk nagyobb mérvü egyesítése által juttatható. Áldozni kell a részeknek, hogy megizmosuljon az egész. Minden mellékes s magában véve bármennyire is jogosult érdekek, még a kegyelet legszentebb érzelmeinek is el kell némulni ott, hol a legmagasabb rendü közérdek sürgetõ követelése hangzik. Ez idõ szerint pedig, anyaszentegyházunknak nincs egyetlen egy magasabb rendü közérdeke sem, mint méjjre ható intézkedések által protestáns papságunk ügyét anyagi és szellemi tekintetben egyesült erõvel fölkarolni, a mit ha tovább is halogatunk, ne csodálkozzunk, ha szétzüllik a nyáj, és dezoláltakká lesznek a hajdan virágó egyházak, mert nem lesz pásztoruk; ha õseink zengzetes nyelve helyett idegen szó hangzik azoknak ajkairól, kik a mi hiveink valának; ha elpusztul az erdélyi magyar Sion és az õ útai sirnak. Vallásunk s nemzetiségünk õrei, fentartói elsõ sorban — a mi papjaink!

(Vége következik.)

Kimutatás,

az 1874-ik évi állam-segélyből részesedésre ajánlott
egyházközségekről és egyházi egyénekről.

Sorszám.	Az ajánlott neve.	Öszv. o. é. frt.
1. V.-hunrad-zarándi egyházmegyéből.		
1	A dévai egyházközség	200
2	Bartha Lajos, dévai lelkész	50
3	A hosdái egyházközség	100
4	Fábri József ör.-boldogfalvi lelkész	50
5	Bán Lajos, v.-hunyadi tanító	30
	Összesen	430
2. Gyula-fehérvári egyházmegyéből.		
1	Gruzda Domokos, tövisi lelkész	70
2	Zalathnai egyh.-község	150
3	Székely László, tövisi tanító	30
	Összesen	250
3. N.-enyedi egyházmegyéből,		
1	Csombordi e.-község	150
2	Túri e.-község	100
3	Székely Dániel egerbegyi tanító	30
	Összesen	280
4. Kolozs-kalotai egyh.-megyéből.		
1	Koródi leányegyház	50
2	Csoma Zsigmond, k.-szt.-királyi tanító	20
3	Jakab György, elaggott es betegesedett tanító	10
4	Wittmayer Lipót, m.-létai tanító	15
5	Deési Domokos, n.-petrii tanító	15
6	Viski József, jákótelki tanító	15
7	Tulogdi István, n.-bikali tanító	15
8	Dévai Mihály, bábonyi levita	15
9	Sebestyén János, nyug. agg lelkész	15
10	Domján János, kajántói lelkész	30
11	Fehér György, farnosi lelkész	30
12	Kálmán István, egeresi tanító	15
13	Mátyás György, egeresi lelkész	20
14	Balázs István, járai lelkész	50
	Összesen	310
5. Szil-szólnoki egyházmegyéből.		
1	Sz.-kövesdi egyházközség	200
2	Sülelmed-cikói lelkész	150
3	tanító	40
	Összesen	390
6. Deési egyházmegyéből.		
1	Dobokai egyházközség	50
2	Bántó Mihály, esztényi lelkész	50
3	Cinege Mihály, a.-tőöki tanító	30
4	Farkas Sámuel, némai tanító	30

Sorszám	Az ajánlott neve.
5	Veres Károly, némai lelkész
6	Filep Gáspár, kérii
7	Kidei egyházközség
	Összesen
7. Széki egyházmegyéből.	
1	Szavai egyházközség
2	Apanagyfalui e.-község
3	Apanagyfalui lelkész és tanító
4	Feketelaki e.-község
5	Székely József, feketelaki lelkész
6	Nagy Elek, katonai lelkész
7	Beregszászi Albert, m.-földvári lelkész
8	Török Károly, k.-iklodi levita
9	Péterfi Ferenc, bonchidai tanító
10	Deési Sámuel, széki tanító
	Összesen
8. N.-sajói káptalanból.	
1	Sz.-cegői egyházközség
2	Szász János, n.-sajói lelkész
	Összesen
9. Görgényi egyházmegyéből,	
1	Garda Márton, sáronbarki volt lelkész
2	Komlódi tanító
3	Üvegesúri levita
4	Biró József, abafáji tanító
5	Sipos József, k.-ilyei levita
6	Mózes István, o.-szengyeli levita
7	Érsek Sándor, köbölküti tanító
8	M.-fülpösi egyh.-község
	Összesen
10. Marosi egyházmegyéből.	
1	Luka-ilencfalvi e.-község
2	Szentgerlicsei e.-község
3	Selyei e.-község
4	Kis-görgényi e.-község
5	Nagy Domokos, bőö-mosoni lelkész
6	Kis Pál, h.-bodoni lelkész
7	Veres Mózes, csikfalvi lelkész
8	Bartha Lajos, lőrincfalvi tanító
9	Molnár Ardrás, h.-bodoni tanító
10	Kis Ferenc, szt.-háromsági levita
11	Székesi e.-község
	Összesen
11. Küküllői egyházmegyéből.	
1	Kutyfalvi egyh.-község
2	Teremi egyházközség
3	Héderfáji egyházközség
4	Goc Zsigmond, hercepei lelkész
5	Bordi János, medvési lelkész
6	Kelemen Sándor, b.-besenyői tanító
	Összesen

Sorszám.	Az ajánlott neve.	Öszv. o. é. frt.
12. Szebeni egyházmegyéből.		
1	Horváth Miklós, n.-szebeni tanító	40
2	Nemes András, balásfalvi tanító	20
3	Mihályfalvi egyházközség	60
4	Musnai József, mihályfalvi "	20
5	Konca László, kis-enyedi lelkész	40
6	Ágoston Mózes, balásfalvi "	100
	Összesen	280
13. Udvarhelyi egyházmegyéből.		
1	Miklósfalvi egyházközség	100
2	Körispataki egyházközség	40
3	Ujszékel	100
4	Kolcsár István, batfalvi tanító	20
5	Gábos Ferenc, miklósfalvi	20
6	Székely István, bözödi	15
7	Orbán Ferenc, köröspataki	10
8	Kállai István, dozófalvi	30
9	Sándor Gergely, bözöd-ujfalvi lelkész.	20
10	Bencédi János, ocfalvi "	20
	Összesen	375
14. Erdővidéki egyházmegyéből.		
1	Kis-baconi egyházközség	100
2	Bonc József, baróthi lévita	30
3	Benkő Sándor, kis-baconi tanító	30
	Összesen	160
15. Sepsii egyházmegyéből.		
1	Besenyői egyházközség	200
2	Szacsvai "	100
3	Álbu Endre, kis-borosnyói lelkész	75
4	Kis János, oltszemi	30
5	Ágoston Pál, s.-szt.-királyi	40
6	Bartha Károly, fel-dobolyi	20
7	Szabó Dénes zaláni	20
8	Benkő János, málnadi	20
9	Kovács József, szotyori	20
	Összesen	525
16. Orbai egyházmegyéből.		
1	Tamásfalvi egyházközség	200
2	Zajzon András, nyugalmazott lelkész	20
3	C-falvi egyházközség	60
4	Molnár Dániel, tamásfalvi tanító	20
5	Tamó Károly, kovásznai ének-vezető	20
	Összesen	320
17. Kézdivi egyházmegyéből.		
1	Zajzon István, torjai lelkész	80
2	Szakács János, karatnai lelkész	40
3	Márkusfalvi egyházközség	50
4	Szotyori István, f.-torjai tanító	20
	Összesen	190

Sorszám.	Az ajánlott neve.	Öszv. o. é. frt.
	Sepsi-szentgyörgyi tanoda	400
	Hiri Ferenc, tanár	200
	Összesítve.	frt.
1	Vajda-hunyad-zarándi egyházmegye	430
2	Fehérvári "	250
3	Enyedi "	280
4	Kolozs-kalotai	315
5	Szil -szólnoki	390
6	Deézi	270
7	Széki	600
8	Káptalan	240
9	Görgényi	715
10	Marosi	700
11	Küküllői	360
12	Szébényi	280
13	Udvarhelyi	375
14	Erdővidéki	160
15	Sepsii	525
16	Orbai "	320
17	Kézdivi "	190
18	Sepsi-szentgyörgyi tanoda	400
19	Hiri Ferenc tanár	200
	Összesen =	7000

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, február 21-n, 1875.

Elnök: nmlt. gr. Mikó Imre. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter, püspök, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Szabó Ádám, Szász Béla és Bodor Antal, titkár.

1) Kovács Sándor mérnök folyó hó 14-ről N.-Enyeden kelt fölterjesztésében tudatja, hogy anyjával, özv. Kovács Mihálynéval és testvéreivel, Kovács Sárával és Kovács Károlylyal közös szerzeményéből a székely nemzeti egyházi és nevelési célra 20,000 frt. urb. kötvény alapítványt szándékozik tenni oly föltétellel, hogy az ő, nevezett anyja és testvérei életében a kamatok őket illetik, sat. s kéri, a feltételek elfogadása esetére az alapítványi levél és a 20,000 frt. urb. kötvény elismervény mellett leendő átvételéről intézkedni. — A székely nemzet egyházi élete és nevelése érdekében tett önfeláldozó nemes alapítványi ígéret örömmel fogadtatott s székely hitsorsosainkat hálára kötelező nagylelkűségéért elismerés és köszönet szavaztatik s az alapítványi levél s 20,000 frt. urb. kötvény átvételével Pogány György ig.-tanácsos bizatik meg.

2) Almási Sámuel esp. aa. fölterjeszti az egyh.-megye tanácsa ajánlata mellett Varju Pál m.-ujfalusi birtokos ajánlatát, mely szerint a m.-ujfalusi leány.-egyh.-község 47 h. 261 □° birtokáért 1400 frtot, a kovácsii deszol. egyh.-község 32 hold, 696 □° birtokáért 800 frtot ígért vételárba. Felterjesztő fölfejti, hogy az előbb nevezett l. egyh.-községben csak 20 lélek van s birtoka évenként mintegy 39 frtot jövedelmez; az utóbbi deszol. egyházközségben két

évszázadon át egy magyar sem lakott s a birtok évenként 10 frt. 50 krt. jövedelmezett s ajánlja a vásári szerződvény megkötését. Esp. aa. utasittatik az ujfalusi leány-egyh.-község ez iránti meghallgatására, némely felvilágosítások nyújtására s hogy az ügyet terjeszse az egyh.-megyei közgyűlés elébe.

3) Ugyanaz tudatja, hogy a csomafáji és kidei két gyöngye harmad-osztályu egyházat sikerült társ-egyházakká egyesíteni s ez által egy másod-osztályu papi állomást létesíteni. Főt. püspök aa. ezen hozzá intézett tudósítás folytán följévtén az egyesülés előnyeit: kéri, azt megerősíteni. A közgyűlés jóváhagyása reményében az egyesülés megerősítettik s esp. aa. felhivatik az egyesülési modozatnak egyh.-megyei közgyűlési tárgyalás után leendő felterjesztésére.

4) A kolozsvári kir. bánya-igazgatóság tudatja, hogy a nmlt. pénzügy-miniszter ur a Petrosénybe bejáró lelkész díjazása s a templom-építési költségben segélyezés végett tett felterjesztésnek helyet nem adott. Tudomásul vétetik.

5) Titkár jelenti, hogy az egyh.-községek népoktatási táblás kimutatásai beérkeztek s kéri, azok öszszesítése s az

egyh.-kerületi közgyűléshez terjesztendő általános kimutatás egybeállítására felett intézkedni. Az általános kimutatás egybeállítására Ince Mihály, ig.-tanácsos elnöklete alatt, dr. Kolosvári Sándor, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő és titkárból álló 5 tagu bizottság neveztetik ki.

6) Bogdán Lajos g-gondnok fölterjeszti a n.-enyedi főtanoda n.-enyedi, m.-décsei és miriszlói birtokaiból a m.-keleti vasut társulat által kisajátított földekre vonatkozó kisajátítási egyezményeket. A megerősítési záradékok reá-vezetésével s némely felvilágosítást igénylő kérdéssel, leküldetnek.

7) A kolozsvári főt. előljárósága tudatja, hogy dr. Bélteki Ferenc az algondnokságról lemondott. Tudomásul vétetik s az előljáróság felhivatik az üresedésben jött algondnoki hely betöltése végett szükséges intézkedések megtételére.

8) Az udvarhelyi főt. előljárósága fölterjeszti az agyalfalvi malom szombati vámja végleges megváltása iránt Cakó Józseffel s nejevel kötött szerződvényt. Megerősítettik.

— Előadatott még ezen kívül 34 ügydarab.

B—r. A—l.

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

Minő látvány! A szegény mosónő és igénytelen korcsmáros fiát, Rienzit, mivel valódi ékesszóllással magyarázza a római feliratokat s idézi föl a régi emlékeket, dicsőíti és magasztalja a nép, mely neki ama hódolattal adózik, melylyel a patriciusokat, bibornokokat, királyokat, császárokat és pápákat környezé, Rienzit, ki egy ideig az örök város lángszellemét személyesíté magában, míg eszmékkel telt feje a bakó csapására legördül a capitolium magaslatairól. És a világ látja, mily álcázott tribunok fordulnak meg a pápai palotákban, minő véros szakadások marcangolják a nemzeteket; oly láng szellemek, mint Petrarca, fájdalommal fordulnak a pogány ó-korhoz, hogy abból lelkesedést és bátorságot merítsenek: egyik pápa Franciaországban, a másik Olaszországban, a harmadik Aragonban; Zsigmond császár azt az egyházi jogkört veszi igénybe, hogy öszszehívja az egyetemes egyházat, a katolikus világ kormányzata egy ördögönsnek kezei közül egy esztelenébe, ennek kezéből pedig egy epikureuséba kerül, míg aztán hanyatlásnak indul; a zsinatok csak arra valók, hogy fölizgassák a kedélyeket, fölháborgassák a népeket s harcot szítsanak; a máglyák tüze emészt meg oly lángeszeket, melyek a hittől vannak áthatva, mint Huss János és Prágai Jeromos; Wiclef száműzetik s aztán egy folyóba dobatik azért, mert a keresztység tisztaságát követelte; az egyenlőség katonái egy vak tábornokkal élőkön az emberi bőrből készített dobok hangjára felgyújtják és megsemmisítik a százados községeket — a kenyér és bor színe alatt; a latin és görög egyház kibékülése, mely egy perc műve volt, ismét egy má-

sik perc alatt mogbomlik; a királyok és püspökök fölébe helyezik magokat, és az egyház a pápa fölött állónak nyilatkoztatja ki magát; az ördög kiűzetik a legendákból, a természet kivivja, visszakapja jogait, az ókor dicsőnyét, a lelkiismeret szavát, mi alatt a régi hit elhomályosul, s a császár-pápák elvesztik uralmukat az emberi lelkiismeret fölött.

Végre, az emberi szellem e mozgalma a reformációban nyert konkrét kifejezést. Valamint a keresztység nem volt egy rögtöni és csodálatos tünemény, nem egy pillanat műve, nem egy ember eszméje, nem személyes ihlet: hanem az öszszes ó-kor eredménye: úgy a reformáció sem volt egy szerzetes szívének fölgerjedése és fölszárnyalása, egy könnyező forradalmár kiáltó szava az egyház ellen, egyetlen egy ember szemlélete, kit részben saját szenvedélyei, részben pedig fajának hagyományos gyűlölete izgattak, hanem igen is szükséges következménye volt a költők által elhíntett kételyeknek, a bölcsészet által terjesztett eszméknek, a királyok által követett politikának, a zsinatokon hangoztatott követelményeknek, azon lökésnek, melyet a társadalom élő erői adtak az emberi szellemnek és az ellentállhatlan haladásnak, melyről a történelem minden lapja tanúskodik

Minden ember arra törekszik, hogy önnön magának papja legyen, minden nemzedék arra, hogy a dogmát, mely az előtt bevégzett és mozdulatlan volt, mint átalakítható, tökéletesíthető eszmét magyarázza; a reveláció megvilágít minden homlokot, s közös tulajdona lesz minden léleknek; a szt. könyv a nép kezébe jut; a papi kaszt eltűnik és a demokraták nyomulnak a sanctiáriumba. Ez időtől fogva a

pápaság fölénye, mely oly sok tekintetben hozzájárult fejlődésünkhöz és műveltségünkhöz, valóban eltűnt Európából. Igaz, hogy a protestantizmus ellenkezik fajunk természetével és történelmünk jellemével, hogy ha a pápa el is vesztí Europa felét, kapja helyébe Amerikát, melyet katolikus hősök fedeztek föl, kik kereszties hadjárataikat a mörök ellen Spanyolországban fejezték be; hogy az Atlanti tengeren túl az indiánok ellen folytassák, kik sajkákon távoztak, és roppant terjedelmű száraz földet meghódítva, tértek vissza, melyet áldozatként tettek le az egyház oltárára. Igaz az is, hogy az egyház akkor műveli a legnagyobb csodákat, midőn mindenfelől a legnagyobb kelepccékkol és veszélyekkel volt körülvéve. Senki sem győzi eléggé bámulni a XVI. század alatt. Az egyház Gyula személyében visszaállítja a középkor önkényes, harcias pápáit, kik ép úgy képesek meghódítani szavaikkal a sziveket, mint fegyvereikkel a várakat. X. Leo pápasága alatt új életre ébreszté az ó-kort, tanítja a kereszttyén eszmék klasszikus kori származását, behatol az ó-kori emlékek plasztikus szépségének titkaiba, oly szobrokat teremt, melyek a hellen természetet zengik ajkaikon; féltámasztja és győzelemre juttatja Plató szellemét az arisztotelesi sensualismus fölött; lehellelével lelket önt az ércbe és márványba, megnyitja a művészet templomát s abba Michel Angelo titánjait és Raphael szüzeit helyezi, melyek bájolóvá teszik a földet; visszaadja az elsanyargatott földnek életét és vidámságát; megalapítja a renaissancot, mely az emberiség legszebb korszakaival vetélkedik; lelkesíti a művészek legióit, kik megtisztítják a valóságot töviseitől, s a lángész bűvereje által kibékítik az embert az életnek még kínzó fájdalmaival és keserőségeivel is.

Katolikus volt a bámulatos bűvész, ki, mint az istenek korában, fantastikus és ragyogó lényekkel töltötte meg a természetet és szellemet, melyek költeményének zengzetétől lelkesülnek; katolikus a méjj gondolkozó, ki felállítja a forradalmak és reakciók törvényeit s egész méjjségében tárta föl az emberi érzelem romlottságában gyökerező gyűlölet és bűntények roppant örvényeit; katolikus a kedves spanyol költő, ki költeményeiben visszaadta a ligetek suttogását, a zephierek és csermelyek dallamát, a virágok illatát s a mezők élő pásztori dalait; katolikus a fiatal festő, ki egymaga áll az emberiség évkönyveiben, mint olyan, a ki képein életre tudta hozni a görög szépséget s képes volt, megszabadítva a vezekléstől és sanyargatástól az emberi szervezetet, azt átalakítani és széppé tenni; katolikus a csodálatos építész, szobrász és festő, ki szt. Péter templomának kupolájával koronázta meg a renaissance homlokát; katolikus a halhatatlan zene, mely a múltból varázsolta vissza Dávid hangjait és Jeremiás siralmait: katolikus volt mind az, a mi a XVI. században valóban szép és művészi volt.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLET. A n.-szebeni egyházmegyéből. (A kanonika vizitáció.)

Motto: „Pusztulunk, veszünk.
(Folytatása és vége.)

Örményszékes: bel. fek. csak a 766 □° papi tsek, 5 frtért hasznóbérbe adva; kül. fek. 38 h. 1518 □°

papi kán. port. évi jövedelme 80 frtra tehető. Kegyhagyomány, templomépítésre, 52 frt. 50 kr. egyházi tőke: 477 frt. 34 kr. évi 31 frt. 79 kr. kamatjövdelemmel, miből hátralék 149 frt. 95 kr. Iskolatőke, takarékmagtár nincs.

Póka falva: (Veresegyház filiával) bel. fek. az anyaegyházban: a templomon kívül a lelkeszi és iskolai telek, 807 □°; kül. f. 7 h. 1097 □°, minek évi jövedelme 32 frt. 41 kr. A leányegyházban bel. fek. semmi sincs, külső is csupán a paptól használt 2 h. 537 □° kaszáló. Egyházi, iskolai tőke, kegyhagyomány sem ott, sem itt egyetlen egy fillérnyi sincs.

N.-Szében: bel. f. a templom, papi-, tanítói lak, iskola sat. egy tagban és kitűnő jó karban, 339 □° terjedelemben; kül. f. 6 h. 917 □° papi kán. port. minek évi jövedelme 40 frt. Kegyhagyomány, papi s tanítói fizetésre, 9628 frt. 50 kr. egyházi és iskolai tőke együttesen — a páratlan buzgóságu gondnok fáradozásai folytán — ma 7654 frt. 50 kr. minden nemű tőke — 1176 frt. kegyhagyomány kivételével — földtehermentesítési kötvényekben; öszszes évi jövedelem 641 frt. 52½ kr. hátralék semmi; magtár nincs.

Vizakna: bel. f. a veszélyesen meghasadozott torony és templom, az 1875-ben 1200 frttal kijavított csinos papi-, s a szintén kijavított segédpapi lak, a jó karban levő fiu, s alig használható leányiskola, öszszesen 2 h. 326 □° területen; kül. f. az egyháznak jövedelmező 3 h. 898 □°, papi, k. p. 20 h. 559 □°, segédpapi 19 h. 1074 □°, tanítói 4 h. 401 □°, miknek evi jövedelme öszszesen m. e. 380 frt. Tőkepénz: közvetlen az egyháznak jövedelmező biztos tőke 1436 frt, 10 % kamatra kiadva; pör alatti kétes tőke 44 frt 52 kr. elveszett tőke 719 frt. 4 kr. kamat-hátralékaival együtt 1520 frt. 92 kr. Iskolai tőke 326 frt. évi kamata 24 frt. 60 kr. Jövedelmi hátralék: a biztos tőkék kamataiból 222 frt. 66 kr. fekvők hasznóbéréből 77 frt. 4 kr. kiadási hátralék 138 frt. 58½ kr. Az egyház passzívuma 120 frt. Vegyes jövedelem: önkintes rovatából egyházi celokra 280 frt. iskolai célra (1873 óta) 210 frt. A városi pénztár segéli (pro tempore) az egyházat évenként 275 frttal, az iskolát 360 frttal. Magtár, az egyházi szükségek fedezésére: a) csős kukurica (alapított 1873-ban) 594 kis véka, b) búza s elegybúza (1874-ben alap.) 106 k. v. miknek kamatai azonban még néhány évig tőkésítettnek.

Ime, így állanak anyagi tekintetben is az egykor szépen virágzott egyházak, melyeknek — izolált helyzetüknél fogva — legfőbb hivatásuk volna: föntartani körünkben a veszni indult magyar elemet. Legtöbb helyen a (régebbi) gondnokoknak hanyagsága, az egyházi vagyonból kölcsönzött, és önmaguk, egyházuk, nemzetiségük jövőjével keveset törődő birtokosoknak önzése, sőt pár helyen a lelkeseknek röstsége azt eredményezék, hogy ez — idegen nemzetiségek közzé beékelt és fontos miszsióju — egyházak, Szében kivételével, ma már alig tudják föntartani magukat. Jövőben melyiknek lehet kilátása élni: itéld meg elfogulatlan olvasó! Az egyedül virágzó Szébenen kívül, Vizakna mutat

fő némi előretérkvést; Mikeszásza, Alamor az ottani grófi udvaroknak köszönik főállásukat. Ne legyenek próféta; de félek, hogy Bükösön, Kis-Enyeden (pedig itt a lelkes és tevékeny gondnok mindent megteszen az egyház ügyeinek rendbehozására), Mihályfalván most az utolsó rendes lelkész kűzködik a közöny, egoizmus, szétvonás árjával, O.-Ujfalu, Örményszékes, Pókafalva anyaegyházakban pedig papi beköszöntőt aligha fognak többé hallani! És az egyházak pusztulása, a nemzetiség kiveszését vonja kétfélelhetlenül maga után; lassan-lassan siet ez a sir felé, melyet önnön kezével ásott. (Kis-Enyeden már élelmes románok tették kezüket a nemesség vagyonának nagy részére; Bolyában az egyházi nem tud magyarul beszélni). „Fata viam inveniant.” A nemzetiségünket több helyett végegyeztetel fenyegető balsors itt is, mint egyebütt, megtalálta útját: a protestáns egyházak elszegényedése, s az ezzel együtt járó szellemi hátramaradás az.

Uraim, birtokosok, gondnokok és lelkészársak! Ragadjátok meg erős kezekkel a jelent, s annak kínálkozó mentő-eszközöket! Buzgóság és buzgóság minden egyes ref. magyar szívében, szorgalmas munka és köztgyért való áldozat még segíthet rajtatok, egyházaitokon, nemzetiségteken; de így! kérlelhetlenül eltemet a már ajtótok küszöbét csapkodó ár, és senki, semmi meg nem menthet többé! Ne mentegessétek magatokat a multtal, a vandalizmus 48-xi pusztításával; igaz, több helyen maig is meglátszik nyoma; de tőletek függ. eltűnni, betakarni azt. És tőletek csupán a felelet a dán királyfi kérdésére is: „lenni, vagy nem lenni?!” Válaszszatok!

En pedig bezárom úgy is hosszúra nyult ismertetésemet, azon óhajással: bárcsak egyházmegyénk másik kerületéről, a majdan ott is megejtendő vizsgálat után, jobbat, vigasztalóbbat irhatnék. Paxit Deus!

Sylvester Domokos,
egyhm. jegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

= **Hála-nyilatkozat.** A kitűnő részvét, melylyel sorsom felkaroltatott, arról győzött meg, hogy az emberi lélek csak tárgyra vár, melyben isteni nagyszerűségét nyilvánítsa; és arról, hogy alaptalanul kalmárnak nevezett ez önző világban is mily sok nemes keblű emberbárat van. Ez előrebocsátással közlöm újabb jöltevőim névsorát, és adományait: t. Gothárd Zsigmond ur Sztánából 1 zsák búzát és 1 zsák rozst; t. Karácsonyi János ur N.-Almásról 10 foriutot. a n.-almási ref. egyház 4 v. gabona és 2 frt. N.-almási uradalom 3 v. búza, 3 v. rozst és 3 v. zab. Tiszt. Bod László ur 4 v. búza. T. Karácsonyi Lukács ur 1 v. gabona. T. Balázs Imre ur 2 frt. T. Berényi Dezső ur 2 frt. Valaki 1 frt. Valaki 1 frt. A n.-almási ref. hivektől gyűjtve 3¹/₂ v. rozst. Szegedi László egyházi 1 v. rozst. Szilágyi János gondnok 1 v. rozst. Középlakról: T. Gyarmathy Mihály ur 2 frt. T. Bányai Mózes 2 frt. T. Ferenci Sámuel ur 1 frt. T. Ibrányi Károly ur 1 frt. T. Geleji Imre ur 1 frt. T. Ujvári István ur 1 frt. Tiszt. Józsa Sámuel ur 1 v. gabona. T. Poruc Gyula ur 1 frt. Tiszt. Püspöki Mihály ur Zsomboiról 1 v. törökbuza. Tiszt. Ágoston György ur 1 v. búza és 2 v. rozst. Zsoboki kurator Gál Márton gyűjtése 3 v. gabona. Mind e kegyes adományokat közemhez vettem, melyek elfogadásánál, és midőn azokat megköszönni akaránál, könyvekkel rendelkezem inkább, mint szavakkal. Fogadják jöltevőim halás köszönetemet. Farnas, február 18, 1875. Fehér György, ev. ref. pap.

= Az égés által károsult farnasi paptársunk, Fe-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

hér György részére adakoztak: Dr. Szűcs Emil 1 db. 10 francos aranyat; Szász Gerő 5 frt., Lukács Ferenc, Mihályfalvi pap, 1 frt. Lukács Berta 50 kr. Hegyi Sándor ref. papjelölt 1 frt. Kovács Samu, deézsi lelkész 1 frt., Szász Domokos ref. pap gyűjtőívén adakoztak. Gróf Mikó Imre 10 frt., Gr. Teleki Domokos 8 frt., Korbuly Bogdán 5 frt. Ferency József 1 frt. Truca Endre 40 kr. N. N. 40 kr. Biró József 1 frt. N. N. 50 kr. Domokos Antal 1 frt. Fiedler Tamás 40 kr. Gyarmathy Miklós 2 frt. Dr. Berde Mózes 1 frt. Pap Gábor 50 kr. G. Sz. 50 kre. Gr. Eszterházy Kálmán 5 frt. Szabó József 2 frt. Szász Domokos 5 frt. Szász Gyula 2 frt. Szász Béla 2 frt. Dr. Ossikovszky 2 frt. Boér Sándor 1 frt. Wagner Frigyes 1 frt. Sebestyén Mihály 1 frt. Deák Pál 1 frt. Csákány László 2 frt. Medgyesi Tivadar 1 frt. Vadász János 1 frt. Mikó Imre 1 frt. Magyar Mihály 1 frt. Baló Sándor 1 frt. Ikerik Arnold 1 frt. Kőszegvári Gyula 1 frt. Dr. Weisz Ignác 1 frt. Szabó Károly 1 frt. Drágus Elek 1 frt. M. Fekete Mihály 1 frt. dr. Fischer Lajos 1 frt. Strasser Sámuel 1 frt. Gámán Zsigmond 1 frt. Himmelstein Mór 1 frt. Br. Bánffy Albert 5 frt. Br. Bánffy Ádám 2 frt. Wess. Ferenc 2 frt. N. N. 40 kr. id. Hinc 2 frt. J. L. 1 frt. Rucskai János 2 frt. D. K. 1 frt. Rignát József 1 frt. Macskási Sámuel 1 frt. Szacsvai Zsigmond 1 frt. Sárkány Ferenc 1 frt. Sági László 1 frt. Ince Mihály 2 frt. Bányai Vítális 2 frt. ifj. Szász Károly 50 kr. Dorgó Albert 1 frt. Gr. Bebblen Márkus 1 frt. Névtelen 1 frt. özv. Szász Károlyné 1 frt. Gr. Teleki Károly 2 frt. J. K. 20 kr.

KÖRRENDELET

183—1875

A moldva- oláhországi miszsió részére megrendelt segély-gyűjtés zárhatár-idejéül folyó évi ápril 1-sője tüzetvén ki, felhivatnak a gyűjtők s különösen alább nevezett egyházmegyék, tanodák és püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek, melyek gyűjtésük eredményét még nem küldötték be, hogy a kitűzött zárhatár-ide előtt az azt elrendelő határozat értelmében a gyűjtést fejezzék be s arról jelentésüket a gyűjtött, vagy gyűjtendő összeg felküldésével tegyék meg. Segély nem küldetett fel:

I. Az egyházmegyék közül:

- 1) V.-h.-zarándi egyházmegye,
- 2) Gyula-fehérvári
- 3) Nagy-enyedi
- 4) Kolozsvári
- 5) Kolozs-kalotai
- 6) Szilágy-szólónoki
- 7) Görgényi
- 8) Marosi
- 9) Nagy-szebeni
- 10) Udvarhelyszéki
- 11) Orbai
- 12) Kézdi egyházmegyék.

II. A tanodák közül:

- 1) Az udvarhelyi és 2) a szászvárosi.

II. A püspöki vizsgálat alatti egyház községek közül:

- 1) Deézsi, 2) illyefalvi, 3) szászvárosi. 4) sepsi-sztgyörgyi, 5) udvarhelyi és 6) maros-vásárhelyi egyházközségek.

Az erd. ev. ref. egyházker. állandó igazg.-tanácsnak. Kolozsvárt, 1875, február 14-én tartott üléséből.

Gr. Mikó Imre,
elnök.

Bodor Antal,
titkár.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.